

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den christelige Kirkes

udvortes Vilkaar i det romerske Rige til Keiser Marci Aurelii Dod, Aar 180, Marsagerne til samme, og de Christnes, sig i Livet yttrende, Anskuelse af disse Vilkaar.

Indbydelseskraft

til den offentlige Examen i Hølding lærde Skole 1838

af

J. S. Bang,

Cand. theol. og Lærer ved Skolen.

— — — Χριστὸν ἐσαυρωμένον, Ἰσδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν. I Cor. 1, 23.

— — — τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ δύναμις Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πεποιθῶτι. Rom. 1, 16.

Odense 1838.

Trykt hos S. Gempel.

I n d l e d n i n g .

Efterat Jesus Christus i omtrent 3 Aar havde forkyndt den guddommelige Lære inden Jødelands Grændser, fremtraadte de ved hans Underviisning forberedte, og af den dem forjættede Kraft fra det Heie understøttede Apostle, som Lærens begejstrede Forkyndere baade i det Land, der havde været Skuepladsen for deres bortgangne Lærers Virksomhed, og i de til samme stødende Provindser i Asien, samt i Grækenland, paa flere Der i Middelhavet, i Italien, ja maaskee endnu i mere fjerntliggende Lande i Occidenten og Orienten. Allevegne maatte Christendommen formedelst sin universelle Tendents, sin paa Alle begreuede Indflødning og Samklang med Menneskets ædleste Evner ¹⁾ finde talrige Tilhængere; men ei heller ubetydeligt var deres Antal, der baade med List og Vold søgte at hæmme dens Fremskridt. Som Bekjendere af Troen paa en til Jødernes sandfelige Begreber ei svarende Messias og af flere Aarsager, som i det Følgende ville worde berørte, forfulgtes de Christne af de i alle Romerrigets Provindser adspredte Jøder; som de, hvis Religion lærte at skjælnes imellem guddommelige og menne-

¹⁾ cfr. Matth. 8, 11; 28, 19; Luc. 11, 23; Joh. 7, 17; 10, 16; Ap. Gj. 10, 31; 1 Cor. 15, 24-25; 1 Tim. 2, 4.

ifkelige Bud, hvis Dogmer og Sædelære drog skarpe Grændser imellem deres og enhver anden af de herskende positive Religioner; hvis religiøse Tænkemaade og derpaa grundede Standhaftighed maatte forekomme Hedningerne stundom latterlig, stundom farlig, kunde det ei være anderledes, end at Christendommen og dens Bøfjendere maatte blive Gjenstand for hines Mistænkfomhed, Spot, Had og Forfølgelse. Hvad man saaledes kunde vente, viser Historien ogsaa at have været Tilfældet. Medens Mange, drevne af den religiøse Følelse, og kun lidet eller slet ikke tilfredsstillede ved den Tidens Lære modstridende Statsreligion, hvis Daarlighed de Klogere ei kunde afholde sig fra at paavise og belce, søgte i Christendommen Tilfredsstillelse for deres Trang, spottede Skribenterne Christendommens Dogmer og dens Bøfjendernes Standhaftighed, udsprede Pøbelen falske og fordærvelige Nygter om de Christnes Sæder, forfulgte Keiserne, Statholderne og den intolerante Pøbel, for det Meste paavirket af Andre, de christelige Menigheder, og søgte ved allehaande Pinsler, skjøndt paa nogle Undtagelser nær forgjæves, at bevirke Frasald fra Christendommen. Dog Lærens indvortes Kraft maatte tilsidst vinde Seier over udvortes Modstand, og efterat den christne Kirke saaledes igjennem de 3 første Aarhundreder snart havde været trykket, snart stiltiende taalt, blev den endelig henimod Midten af det 4de Aarhundrede Statsreligion i det romerske Rige. ²⁾ Til Aaret 180 (Marci Aurelii Dødsaar) var Christendommens Bøfjendelse en tilstrækkelig Grund til vilkaarlige Grusomheder; Edicter vare udstedte, ifølge hvilke man ustraffet kunde forfølge de Christne naar og hvorfomhelst; man behøvede ei engang at retfærdiggjøre sin Fremgangsmaade ved at overbevise de Christne om Forbrydelse, thi det blotte Christennavn var nok, og befalede der endog

²⁾ Ved Edictet fra Mailand, Aar 313 foruden ved endeel andre mindre Edicter af Constantin den Store og Licinius.

skundom, at de kun maatte straffes som overbeviste Forbrydere, da var det dog en let Sag at tillægge dem opdigtede Forbrydelser, saameget mere som de Christne næsten aldrig fik Tilladelse til, offentlig og lovmæssigen at forsvare sig. Vel fandtes der og Keisere paa den Tid, hvis Retfærdighedsfølelse ei kunde billige de Uskyldiges Mishandling, men selv disse lod dog for det Meste de ugunstige, tvetydige Edicter staae ved Magt, fort sagt: dette Tidsrum var for de Christne en fortsat Forfølgelse, der kun blev afbrudt en liden Stund ved den Slaphed og Rolighed, der er en nødvendig Folge af et overspændt Nerveseri. Ligesom Tidsrummet til Marci Aurelii Død kan i flere Henseender betragtes som en afsluttet Periode, saaledes staae og de christne Skrifter, der ere blevne os tilbage fra denne Periode, ved deres Aand ganske isolerede fra de meer philosophiske, der erholdt deres Tilværelse allerede ved Begyndelsen af det 3die Aarhundrede.

I.

De Christnes borgerlige Tilstand i det angivne Tidsrum.

Efter Herodes den Stores Død og Sønnen Archelai Afsættelse blev Judæa og Samaria bestyret, som en Deel af Syriens Proconsulat, af romerske Statholdere (*procuratos provinciæ*), og iblandt disse nævnes paa Christi Tid Pontius Pilatus, hvis vilkaarlige Regjering opvakte Jødernes Had, paadrog ham et Klagemaal i Rom, og bevirkede hans Afsættelse og Landsforviisning til Vienna (Vienne) i det sydlige Gallien. Paa den romerske Throne sad dengang Liberius, Romerfolkets Stræk. Dphøiet til den keiserlige Værdighed ved sin Stedsfader Augusti Død (Aar 14), begyndte han sin Regjering med ganske at udrydde de republikanske Former, som August idetmindste til-

deels havde ladet bestaae; Folkeforsamlinger og Senatsdecreter forsvandt, og Keiserens vilkaarlige Bud gjaldt nu for uimodsigelige Love. Hele hans Regjeringstid var en Række af despotiske Handlinger, fremkaldte af hans grusomme og mistænksumme Character. Som fuldkommen Indifferentist maatte det være ham ligegyldigt, om en ny Religion udbredte sig i det romerske Rige, naar den kun ei ved en altfor stærk politisk Tendents var istand til at opvække hans Frygt og Mistænksumhed. Den christelige Religions Beskjendere vare paa den Tid altfor faa, til at Statholderne skulde finde sig foranledigede til, under den almindelige Med, at forespørge sig hos Keiseren om deres Fremgangsmaade i denne Henseende, og saaledes kunde man alene af aprioriske Grunde, selv om man manglede historiske Vidnesbyrd, slutte sig til, at de Christne ei have været Gjenstand for en af Øvrighederne begunstiget Forfølgelse under denne Keisers Regjering. Men foruden den Omstændighed, at Liberius udtrykkelig skal have forbudt at anklage de Christne for deres Troes Skyld, berette Kirkefædrene tillige, at Keiseren, efterat have læst de saakaldte *acta Pilati* eller de mærkværdigste Stykker af Christi Mirakler, Forhør og Død, beskrevne af Pilatus, ³⁾ skulde være bleven gunstlig stemt for Christendommen, og vilde have Christus optagen blandt de romerske Guder. ⁴⁾ Det var nemlig et sørgeligt Tegn paa det romerske Riges religiøse Tilstand, at Folket, jo mere dets politiske Vigtighed astog, henfaldt til trykkende religiøse Skrumples, der gjorde, at det med Begjærighed optog fremmede Guder, for ei at have dem til Fjender, der mulig kunde være mægtigere end dets egne: Templer opbyg-

³⁾ cfr. Justinus Martyrs større Apologie Capp. 35 og 48 og den græske Beskrivelse over Ignatii Martyrdom Cap. 3.

⁴⁾ cfr. Tertullians Apologie.

gedes allevegne for ægyptiske Guder; Støtter for fremmede Guddomme opreistes i de vigtigste Byer; ja, for at man ei af Ubekjendtskab til Gudeverdenen skulde frænke et eller andet guddommeligt Væsen ved Forglemmelse, havde man opført Altene, der vare helligede slige ubekjendte Væsenene. Man erindre sig Apostl. Gjern. 17 Cap. 23 V.; hvor Paulus ved at gaae om i Athen, træffer paa et saadant Alter med Paaskrift "*Ἄγνωστο Θεῶν*" o: for en ukjendt Gud. Senater, fortælles der, skal imidlertid have modsat sig dette Liberii Onste. Alene af den Grund, at Senatets Myndighed var aldeles ingen, at det var ganske uunderknet af den selvrådige Liberius, har man villet udlede Deviis mod denne Beretnings Troværdighed; men det synes dog, især med Hensyn til det Nysanførte, at da den Ære at optages blandt de romerske Guder, og navnlig blandt *di minorum gentium*, ei har været syndertlig stor paa de Tider, at Liberius af en eller anden Årsag let kunde foranlediges til at ville tilstaae Christus en saadan Plads.

Med hans Død, Aar 37, blev C. Caligula romersk Keiser. De gode Forhaabninger, hvilke han, som en Søn af den tappre Germanicus, havde opvakt, skuffede han snart. Vel lagde han i Begyndelsen af sin Regjering adskillige gode Egenstaber for Dagen, men efter kort Tids Forløb gjorde han sig skyldig i saamange Daarligheder og Grusomheder, at man med Rette ansaae ham for affindig. Ogsaa Jøderne maatte erfare de sørgelige Virkninger af hans Lune, og med Haardhed behandlede han dem, da de ei vilde opreise hans Billedstøtte i deres Tempel og dyrke ham som en Gud. Ved denne Jødernes Trængsel fik de christne Menigheder i Jødeland en kort Tid Ro, men denne blev snart afbrudt, da den for Mosaismen ivrige Agrippa den Ældre fik af Estermanden, den uduelige, viljeløse og vellystige Claudius (Aar 41), uindskrænket Herredømme

over alle Jodelandets Provindser. Efter dennes Anstiftelse udgik en Forfølgelse mod de i hans Lande sig opholdende Christne: Jacob den Ældre, Johannis Broder, Zebedæi Søn, blev halshugget, og Peter kastet i Fængsel. ⁵⁾ Men Keiseren selv var dog ikke gunstig stemt for Jøderne. Svetonius fortæller, at disse formedelst deres idelige Oprør under en vis Chrestus bleve af denne Keiser fordrevne fra Rom: ⁶⁾ „Judæos, Chresto quodam duce ⁷⁾ tumultuantes, Roma expulsos esse.“ Denne Ekspedition maatte nu ogsaa træffe de sig i Rom opholdende Christne, der ansaaes for et jødisk Partic. ⁸⁾ Da Agrippa imidlertid døde

⁵⁾ Ap. Gj. Cap. 12.

⁶⁾ cfr. Ap. Gj. Cap. 18, 1:2 V. Aquilas og Priscilla.

⁷⁾ Paa Grund af dette Sted have Nogle antaget en almindelig Christenforfølgelse allerede før Neros Tid. Man har nemlig troet, at Ordet *Chrestus* skulde være det samme som *Christus*, og angaaende Ordet *Judæos* bemærket, at de Christne saa ofte forverledes med Jøderne. Mosheim mener derimod, at Christus vel neppe vilde af Romerne benævnes med dette Navn, der antyder hans kongelige Værdighed, men snarere med Navnet Jesus eller det foragtelige: Galilæeren eller Nazaræeren. Neander i sin: „Allg. Geschichte der chr. Religion und Kirche,“ formener, at *Chrestus* vel skal antyde det samme som *Christus*, men at Svetonius har sammenblandet Jødernes Messiasforventninger med de til ham kommende dunkle Efterretninger om Christus, og derfor udtrykt sig paa en saa ubestemt Maade. Der synes ogsaa at være gyldigere Grunde til at forklare disse Ord udelukkende om Jøderne, end at overføre dem paa et baade af Jøder og Hedningerne bestaaende Samfund. 3 Ap. Gj. Cap. 18 nævnes blot *τῶν Ἰουδαίων*, imedens derimod de Christne forekomme i samme Ap. Gj. under bestemte Partienavne, nemlig: Christianer (Cap. 11, 26 V.) og Nazaræer (Cap. 25, 5 V.)

⁸⁾ Det kunde synes forunderligt, at disse to hinanden saa modsatte Religionspartier i meget lang Tid af Romerne bleve indbyrdes forvexlede, men naar man betænker, at Christendommen udgik fra Jødeland, at Forventningerne om Messias (Christus) nær-

pludselig efter en kort Tids Forløb (Mar 44), ophørte her ved de Christnes Elendighed i Palæstina. Iøvrigt synes det afgjort, at Forfølgelserne mod de Christne ei have været paabudte i Statens Navn før Keiser Neros Tid, hvilket ogsaa Kirkefædrene, f. Ex. Tertullian, bevidne, og Sagen lader sig let forklare deraf, at den christne Menighed endnu var temmelig ubetydelig og i Almindelighed betragtedes som en Afart af det, ifølge Statens Love tolererede, jødiske Religionspartie; saameget mere, som der i den christelige Religion ei ligger Nødvendigheden af at fremtræde paa en stærkt iøinefaldende Maade. ⁹⁾ Endeel Christne bleve

mest vedkom Jøderne, at disse Forventninger vare efter Profan-
skribenternes Beretning udbredte over hele Orienten (Nagerne
komme til Jerusalem for der at erkundige sig om den nyfødte
Konge, Matth. 2 Cap.), at mange Christne selv bestyrkede en
saadan Forverling ved deres Hang til Sagtagelsen af jødiske
Skikke, at der iblandt de Christne allerede tidlig vare forskjellige
Partier, af hvilke Noгле stode Judaismen nærmere end Chri-
stendommen (Nazaræner, Ebioniter og fl.), og endelig, at de
Christne ogsaa gik under flere jødiske Navne, nemlig foruden de
ny nævnte Christianer og Nazaræer, tillige Galilæer, f. Ex. i
Statholderen Liberians Indberetning til Keiser Trajan, lader
en saadan Forverling i Christendommens Barndom sig let for-
klare. Selv længere hen i Tiden fandt denne Sammenblan-
ding Sted, og blev til stor Skade for de Christne, da Jøderne,
efter deres Stats Odelæggelse ved Vespasian og Titus (A. 70),
ideligen vare tilbøielige til Oprør. Men heller ikke Jøderne
kunde i Christendommens Trængselsaar være tjente med denne
Forverling. Jo mere de Christne bleve Gjenstande for Hednin-
gernes Spot, Mistænksomhed, Had og Forfølgelse, desto mere
søgte Jøderne i Gjerningen at fralægge sig dette farlige Slægt-
skab: at bagværke de Christne og ibrigen at deeltage i deres For-
følgelse. Og neppe vilde Nero have fundet paa at skyde Skyld-
den for Ildbranden i Rom paa de Christne, naar ei Jødernes
Had og Frygt før at miste egne, ved Statens Love sanctionerede,
Goder, havde vidst at gjøre ham opmærksom paa dette Religions-
partie, og bevæget ham til at angive just dette Partie som Ild-
brandens Aarsag.

⁹⁾ cfr. Joh. Ev. c. 1, 21-23 v.

vel dræbte, men uden at keiserlige Edicter begunstigede en saadan Fremgangsmaade; og fornemmelig var det Tilfældet i de Byer, hvor Jøder havde nedsat sig og i Palæstina selv, saaat altsaa disse kunne siges at være faldne som Doffre for Jødernes Had. At selv de romerske Landshøvdinge paa den Tid ei vilde befatte sig med at fælde Dom over de Christne blot som Vekjendere af en ny Religion, sees iblandt andet af den achaiske Landshøvding Gallions Svar til Jøderne i Ap. Gj. Cap. 18, 14-17 B.

Med Claudii Død (A. 54) blev den syttenaarige Nero ophøiet til Keiserværdigheden. Lgsaa han lod i Begyndelsen af sin Regjering gode Egenstaber fremstiume, saaat Romerne fattede det bedste Haab, saameget mere, som han havde havt den berømte Philosoph Seneca til Lærer. Men dette Haab forsvandt snart, thi alle disse gode Egenstaber vare kun forstillede, og da han efter kort Tids Forløb aflagde Maffen, maatte baade hans Moder, hans Lærer og alle de Mænd, hvem han frygtede paa Grund af deres Talenter, falde som Doffre for hans Grusomhed. Som en strækkelig Uttring af hans med Grusomhed forenede Digterlune fremtraadte Aar 64 den af ham foranstaltede, saa bekjendte Ildbrand i Rom, hvilken han bestuede fra Tinden af et fjernliggende Pallads, declamerende nogle Vers om det af Digterne besjunge Trojas Brand. For at undgaae Folkets Forbittrelse skjed han Skylden paa de Christne, som nu bleve haardt forfulgte. Ja selv naar denne Ildbrand ikke var indtruffen, er det dog høist sandsynligt, at de Christne neppe vilde have undgaaet en Forfølgelse under denne af jødiske Unglinge, og iblandt disse fornemmelig Skuespilleren Aliturus, ledede Keiser. Lactantius ¹⁰⁾ omtaler slet ikke Ildbranden, men siger, „at da Peter var

¹⁰⁾ De mortibus persec. cap. 2.

kommen til Rom, og Nero havde erfaret, at han ved sine Mirakler havde faaet Mange, ikke blot i Rom, men alle- vegne til at falde fra Afgudernes Dyrkelse, styrtede han, efterdi han var en skrækkelig Tyran, løs, for at edelægge Guds himmelske Tempel.“ De Christne bleve nu korsfæ- stede, halshuggede, indsyede i vilde Dyr's Huder og kastede for Hunde; ¹¹⁾ de bleve stoppede i Sække, der fyldtes med Blaar og oversmurtes med brændbare Materialier, nedsat- tes derpaa som Pæle i Jorden i lange Rader, hvorpaa de om Matten antændtes for at tjene som Fakler. ¹²⁾ Iblandt dem, der under denne grusomme Keiser maatte dele sine Troesbrødres sorgelige Stjærbne, vare ogsaa tvende af Me- nighedens Støtter, Apostlene Petrus og Paulus. Den første blev korsfæstet og, som Hieronymus fortæller, med Benene i Veiret og Hovedet nedad, en Dødsmaade, Petrus selv havde udbedt sig, for ei ved Lighed med Frelseren at nedsette dennes Korsfæstelse. Paulus blev halshugget, da han som romersk Borger, født i Municipiet Tharsus i Cili- cien, ei maatte lide den vanærende Straf, at korsfæstes. Om deres Dødsaar kan Tiden bestemmes med Visshed, al- mindeligst angives Aar 67 eller 68. ¹³⁾ Under samme Keisers Regjering skal ogsaa Evangelisten Marcus have

¹¹⁾ Disse Straffe vare almindelige i det romerske Rige, men an- vendtes dog kun paa de foragteligste Slaver eller paa de groveste Miidbødere.

¹²⁾ Ogsaa denne Straf, i hvor skrækkelig den end er, var ei ganske ualmindelig iblandt Romerne; idetmindste sigter Juvenal hertil i 8de Satire: „Ausi quod liceat tunica punire molesta.“

¹³⁾ Nogle fortælle, at de begge mistede Livet paa samme Dag i sam- me Aar, saaledes Eusebius efter Dionysus, Bisp i Corinth; Andre lægge eet Aar imellem begges Død, og atter Andre sige, at Paulus leed Døden 5 Aar efter Petrus, en Beretning, man henfører til Justinus Martyr og Irenæus.

lidt en voldsom Død i Egypten. Han nævnes som Bisp eller Forstander for den alexandriske Menighed, i hvilken Værdighed han blev efterfulgt af Anianus. I den samme Rædselstid blev Jacob den Yngre, med Tilnavnet den Retsfærdige, Alphæi Søn, dræbt i Jerusalem efter Ypperstepræsten Anani Foranstaltning paa en Tid, da Jøderne manglede en Landshøvding, thi der forløb et Aar, inden Esfermanden Albinus traadte i Fæsti Sted. Jacob stod i Spidsen for den christelige Menighed i Jerusalem, paa hvilken Post han skal være bleven afløst af en anden af Jesu Apostle, Simon, med Tilnavnet Zelotes. Efter den samme Anani Tilskyndelse skal ogsaa Apostlen Matthias have lidt Døden. Omvendt nu Neros Forfølgelse nærmest traf de Christne i Rom og de øvrige italiske Byer, er det dog høist sandsynligt, at Virkningerne heraf ei kunde udeblive paa de øvrige Christenmenigheder i andre Egne af det romerske Rige. Man har i Spanien stød paa en Jndskrift, der tyder hen paa en stor Forfølgelse sammesteds af Nero, men den angiver dog ikke, holdes den endog for ægte, om den i samme nævnte nye Sect skulde havde været de Christne. ¹⁴⁾ Smidlertid maa de Christnes Antal allerede paa den Tid ikke have været ubetydeligt over hele det romerske Rige. Selv af det Nye Test. lærer man, at Christendommen var forplantet deels ved Apostlene, deels ved deres Medhjelpere, foruden til Italien, ¹⁵⁾ til Syrien, ¹⁶⁾ Lilleasien, ¹⁷⁾ Arabien, ¹⁸⁾ Grækenland, ¹⁹⁾ Egypten, ²⁰⁾ og maaskee til Ethiopien. ²¹⁾ Af Tertullianus og Cy-

¹⁴⁾ Jndskriftens Ord ere disse: „Neroni, ob provinciam latronibus et his, qui novam generi humano superstitionem inculcabant, purgati.“

¹⁵⁾ Ap. Gj. 23, 11; 28, 16.

¹⁶⁾ Ap. Gj. Capp. 9. ¹⁷⁾ Ap. Gj. Capp. 13 og 11. ¹⁸⁾ Br. til Galat. 1, 17. ¹⁹⁾ Ap. Gj. Capp. 16. 17. 18. ²⁰⁾ Ap. Gj. 18. 21. Alexandrineren Apollos. ²¹⁾ Ap. Gj. Capp. 8. Dronning Candaces Hofbetjent.

prianus, henimod Midten af det 3die Aarhundrede, ser man, at den carthagiske Menighed paa deres Tid var af megen Betydenhed, hvilket tyder hen paa en tidlig Oprindelse. Under Marci Aurelii Regjering nævnes de saa befyndte og store Menigheder i Lyon og Bienne, der da rimeligviis ogsaa meget tidlig have dannet sig. Man har desuden flere Efterretninger om Christendommens tidlige Udbredelse i forskjellige andre Lande, men disse ere upaalidelige. Hertil høre Beretningerne om dens Forplantelse til England, om Apostlene Philips og Andrea Underviisning i Ehytien, om Apostlen Thomæ Prædiken i Medien, Persien og Indien, om Evangelisten Matthæus som Christendommens Lærer i Æthiopien, om Apostlen Bartholomæus i samme Egenskab i Arabien. Derimod synes det vist, at Apostlen Paulus har opnaaet sit Ønske og været i Spanien. ²²⁾ Lactantius ²³⁾ siger, „at Apostlene lagde i 25 Aar, ligetil Begyndelsen af Neros Regjering, Christendommens Grundvolde per omnes provincias et civitates.“ At Forfølgelsen maa have været betydelig, sees iblandt andet af det Rygte, ²⁴⁾ der gik blandt de Christne om Nero efter hans Død, der sagdes ei at være død, men draget langt bort mod Osten, for siden at vende tilbage, begynde Forfølgelsen paany, og saaledes gaae nærmest forud for Antichristens Komme, der skulde, efter den almindelige Mening, bebudes ved en overordentlig Glændighed. Paulus mener rimeligviis Nero i 2det Brev til Timothy. Cap. 4, 17 v., hvor han siger: *καὶ ἐρῶσθην ἐκ σώματος λέοντος*

²²⁾ cfr. Br. til Rom. 15, 28 og Clemens Rom. 1ste Brev til Corinth. Cap. 5: *τέρμα της θύρας ο*: den yderste Grændse mod Westen, altsaa Spanien.

²³⁾ De mort. pers. cap. 2.

²⁴⁾ cfr. Joh. Ab. Cap. 13 og Lact. de mort. pers. cap. 2.

o: jeg blev udfriet af Lovestruben. ²⁵⁾ Endnu i en ung Alder maatte denne grusomme Tyrann dræbe sig selv, for ei at falde i sine forbittrede Undersaatters Hænder, Aar 68.

Under Neros nærmeste Eftermænd, Galba, Otho, Vitellius, Vespasian og Titus nøde de Christne Rolighed; de 3 første havde i deres korte Regjeringstid nok at gjøre baade med indvortes og udvortes Gjender; Armenes idelige Oprør hindrede dem i at sætte sig fast paa Thronen; og hvad de 2 sidste angaaer, da vare disse altfor retfærdelskende til at nogen Forfølgelse mod rolige Bekjendere af en ny Religion kunde finde Medhold hos dem. Aar 70 erobrede Jerusalem efter en haardnakket Beleiring; Jødestatens politiske Anseelse forsvandt, og den jødiske Religion tabte sit Støttepunct ved Tempelets Ødelæggelse. Af Jøderne havde nu de Christne vel Intet at befrygte, men den christelige Religion havde nu ogsaa vundet saamange Tilhængere, og freutraadte af den Grund saa tydeligt i de borgerlige og politiske Forholde, at Hedningerne, selv uden at være drevne af Jødernes Had, maatte gribe til alvorlige Forholdsregler mod en Religions Udbredelse, der traadte i stærk Modsetning til Statsreligionen. Ligesom det før stundom havde været de Christne til Waade, at de ansaaes for en jødisk Sect, saaledes maatte fra nu af denne Forverling, — thi som det Følgende vil vise, vedblev den endnu en Tid — være dem til Skade; thi, skjøndt ydmygede i den Grad, tabte Jøderne dog ikke Modet, men vedbleve ved idelige Oprør at gjøre sig til Gjenstand for Romernes Mistanke og Had.

Under Titi Broder og Eftermand, Keiser Domitian, begyndte Aar 93 en ny Forfølgelse mod de Christne. Kei-

²⁵⁾ Ignat. Br. til Rom. Cap. 5: Ignatius, Bisp i Antiochien, sammenligner de mod ham grumme Soldater med Leoparder; cfr. desuden Pauli 1ste Brev til Corinth. Cap. 15, 32 v.

serens uheldige Krige og overdrevne Ddselhed havde udtømt Skatkammeret, og som blodtørstig og havefyg Tyran, spurgte han ei om Tilladeligheden af de Midler, han bestjente sig af, for at faae det fyldt igjen: De skammeligste Angivelser bleve begunstigede; Uskyldige maatte lide med Skyldige, thi Keiserens Uttraa efter de Anklagedes Fornuue tillod ingen retslige Undersøgelser. Alt være Christen, var desuden nok til at stemples med Navnet: Skyldig, og man behebede ei engang at angive dem for de Forbrydelser, som Misforstaaelse, Had, Dndskab og Egennytte var saa villig til at opdigte om de Christne. Dog kan det ikke nægtes, at mange Christne ved et umoralisk Levnet bidroge til at drage Forfølgelsen over paa deres Religionspartie. ²⁶⁾ De Anklagede bleve nu deels dræbte, deels landsforviste og deres Eiendomme confiskerede. I de Sidstes Tal var ogsaa Evangelisten Johannes; — vel er man uenig om hans Forviisningstid, men de Fleste sætte den dog under Domitians Regjering, — der forvistes til Den Pathmos. Fra dette Sted skrev han vistnok sine tvende sidste Breve, thi paa en øde De kunde han let faae Grund til at beklage sig over Mangel paa Papir, Pen og Blæk. ²⁷⁾ Ogsaa have Nogle meent, at han fra samme Sted skulde have skrevet sin saakaldte Aabenbaring; men man kunde ei uden Grund spørge, om denne Bog ei er skreven af en Presbyter Johannes i Ephesus, hvilken Mening, der er antagen af Mange, har Meget for sig. Tertullian og Hieronymus berette tillige, at den samme Evangelist Johannes skal paa Domitians Befaling være ført bunden fra Ephesus, og udenfor porta latina være kæftet i en gloende Rjedel, fuld

²⁶⁾ cfr. Clemens Rom. 1ste Brev til Corinth. Cap. 3.

²⁷⁾ cfr. 2 Joh. 12 v. og 3 Joh. 13 v. *διὰ χάρτος κ. μέλανος κ. κιλίου.*

af sydende Dlie, men at han ved Guds Viffand flap lykkelig ud af denne Kjedel, hvorfor Keiferen for denne Gang lod ham fare. Den bekjendte Dionysius Areopagita, ²⁸⁾ siges ogsaa at være dræbt i denne Forfølgelse. Han, hvem senere Legender urigtigen have forverlet med en anden Dionysius, Bisp i Paris, nævnes som den første Bisp i Athenen. Iblandt de i denne Keisers Regjeringstid Dræbte omtales ogsaa af sildigere Skribenter Evangelisten Lucas, der fortælles at være hængt i Grækenland, Aar 84. ²⁹⁾ Den romerske Biskop Cletus siges ogsaa at være bleven Martyr under Domitians Regjering, Aar 83, ligesom Biskoppen, sammest. Anenkletus, Aar 95, men om Tiden, hvorpaa disse Mænd virkede, er man uenig, thi i Angivelsen af de første romerske Biskoppers Følge ere Skribenterne af meget forskjellig Mening. Inderlig hadet formædlet sine mange Grusomheder maatte Domitian dele de fleste af sine ligesindede Formænds Skjæbne, den nemlig, at falde for Enigsmorderhaand, Aar 96.

Denne grusomme Tyrann blev efterfulgt af den redelig-tænkende 64-aarige Nerva. Under ham bleve strax Edic-

²⁸⁾ Ap. G. 17, 31.

²⁹⁾ Disse senere Beretninger om Evangelisternes og Apostlenes Liv og Endeligt ere iøvrigt ei ganske at stole paa. Efter dem skulle de alle, paa Johannes og Judas Thaddæus nær, være blevene Martyrer o: ved deres Død have beseglet deres Overbeviisning om den christne Læres Sandhed. Om Peter, Paulus, Jacob, Zebedæi Søn, Jacob, Alphæi Søn, Matthias, Marcus og Lucas er der talet i det Foregaaende. Philip nævnes som Martyr i Hierapolis i Asien, Bartholomæus i Sødeland, Thomas i Indien, Andreas i Schytien; Simon Zelotes skal være korsfæstet paa Trojans Tid, Evangelisten Matthæus have lidt Martyrdomen i Ethiopien; Johannes skal derimod være død en rolig Død, ligesom og Thaddæus, der fortælles at være sendt af Thomas til Kong Abgarus i Edessa, hvor han i lang Tid prædikede Evangeliet.

terne mod de Christne ophævede (*Lact. rescissis actis tyranni*), og skarpe Grændser droges for de af hans Formand saa meget begunstigede, skadelige Angivelser, hvis Marsager fordømmelse havde været Privathad og Egeunytte. Lgsaa blev det Slaverne strængeligt forbudt at anklage deres christne Herrer. Slavernes Tilstand i det romerske Rige var vistnok heist sørgelig, men lykkelige maatte de dog prise sig, naar de vare tilfaldne christne Herrer, hvis Religion lærte dem at betragte alle Mennesker som lige for Guds Naasyn ²⁰⁾, og hos hvem de altsaa maatte vente at finde den skaansomste og billigste Behandling. Men Fristelsen til at angive sine Herrer som Christne var altfor stor, til at den raae og uvidende Slave, — i det store romerske Rige vare aldeles ingen Foranstaltninger gjorte, til at virke paa denne taalrige Stands Forædling, — kunde modstaae den: fuldkommen Frihed var Lønnen derfor. Dog kan det heller ikke betvivles, at selv denne Klasse af Mennesker maatte ved blid Dmgang kunde stemmes til Velvillie mod deres Herrer, og kunde nu saadanne bedre Tænkende hverken ved Laster eller Belønninger bringes til at angive deres Herskab som Christne, end sige til at bekræfte de Beskyldninger for forskjellige Laster, som Hedningerne opdigtede om de Christne, bleve de tvungne til at aflægge en falsk Bekjendelse. Justinus Martyr beretter ²¹⁾ i denne Henseende, at Forsølgterne nødte de Christnes Huusfolk samt Børn og Qvinder ved frygtelige Mishandlinger til at aflægge slike falske Vidnesbyrd. Under Nervas Regering havde de Christne Ro, og deres Antal blev betydeligen forøget. I Beretningen om den romerske Viskop Clemens's Martyrdom fortælles, at en af Keiserens Benner Sifinnius blev tilligemed sin Hustru Theodora christnede

²⁰⁾ Br. til Erhes. 6, 9, og til Colos. 4, 1.

²¹⁾ Den mindre Apologie Cap. 12.

af Clemens, og at Mange, baade ved Hoffet og af Muen, bevægede ved den Anseelse, hvori bemeldte Siffinius stod, lode sig døbe. Hos Lactantius ³²⁾ findes disse Ord: „at efter Domitians Død udstrakte den christelige Menighed sine Arme baade mod Østen og Vesten, saaat der ikke var nogen Krog nok saa bortfjernet (d. v. s. i det romerske Rige, thi saaledes maa vel *terrarum*, for *orbis terrarum*, her forstaaes, ligesom det græske *ἡ οὐκήμενη* eller *ἡ γῆ οὐκήμενη*), eller ingen Nation nok saa vild, der jo ved at antage den sande Guds=Dyrkelse blev blidere stemt til gode Gjeringers Udøvelse.“ Men af disse mange Christne maatte endeel være ubefæstede i Troen, der ogsaa, som Historien viser, faldt fra i Fristelsens Tid, thi Troens Prøvesteen, Modgang og Elendighed, ³³⁾ manglede under Nervas milde og retfærdige Scepter; ligesom og denne Keisers Regjering var altfor kort (kun 16 Maaneder), til at de Christnes udvortes Tilstand kunde i det Væsentlige vorde forbedret, tvertimod bevirkede den Rolighed og Fred, de nøde under ham, maaskee et desto hæftigere Udbrud af Forfølgelsesraferiet under denne Keisers nærmeste Eftermand. Under Nerva blev Johannes kaldt tilbage fra sin Landsflygtighed, og døde som en 100-aarig Dling i Ephesus. Keiseren døde A. 98.

Den af Romerne saa høit agtede Trajan fulgte Nerva paa den romerske Throne. Han begyndte strax en Krig mod Dacerne, der havde afstunget Domitian en vænærende aarlig Tribut, og siden mod de af Romerne hidtil ei overvundne Parther. Lykkelig i sine Krige, retfærdig i sit Riges indvortes Bestyrelse, fortjente han med Rette den Roes, som Romerfolket tillagte ham, og ved pragtfulde

³²⁾ De mort. perseo. cap. 3.

³³⁾ cfr. 1 Peters Brev 1, 6-7; Pauli Br. til Rom. 5, 3-4 og fl. St.

Konstværker søgte han at forplante sin Hæder til de sildigste Slægter. Dog havde de Christne ei Grund til at deeltage i disse Romerfolkets almindelige Bifaldsyttringer. Trajan synes, som en viis Regent, at have hyldet den Grundsætning: at det er lettere at styre en stor Eenhed end flere adspalttede eller hverandre modstridende Kræfter; hvilken Erkjendelse, i Forening med Mangel paa noiere Bekjendtskab til den christne Religions Væsen og de Christnes Sammenblanding med de idelig oprørste Jøder, maa vel nogenlunde kunne undskyldes hans, ei af Forsølgelseslyge udgangne Fremgangsmaade, thi naar selv oplyste Skribenter paa den Tid kunde gjøre sig skyldige i en grov Mis-kjendelse af Christendommens Aand, vil man mindre have Grund til at undre sig over, om det samme kunde være Tilfældet med en ulærd Keiser, hvis næste Levetid tilbragtes med Krig, og hvis Dom i denne Henseende maatte være afhængig af Statholdernes og Skribenternes Beretning. ³⁴⁾ Naar man nu betænkter, at Keiserens vigtigste Stræben gik ud paa, at sikke sit Rige mod udbortes Hjender og indvortes Oprør, lader det sig let forklare, at han, ledet af de med det christelige Religionsparties Institutioner, Lærens Aand og væsentlige Beskaffenhed ubekjendte Statholdere og Skribenter, ønskede at tilintetgjøre et Partie, der ofte maatte stille sig i Modsætning til en hedensk Overighedens Bud. Paa Reisen til Krigen mod Partherne for-

³⁴⁾ Tacitus, der skrev under Trajan, beskylde de Christne for en *exiliabilis superstitio* og for *odium generis humani*. Han gjør sig altsaa skyldig i den tidtomtalte Forverling, thi den sidste Deel tilskrev man almindeligviis kun Jøderne, cfr. 1 Br. til Thess. 2, 15: *ταύτων ἀνθρώπων ἐναντίον*. Svetonius, paa samme Tid, kalder Christendommen: *superstitio nova et malefica*. Maaſkee have disse tvende Forfattere ved disse stærke Udtryk antydet, at ogsaa de troede det af Nero udsprede Rygte om de Christne som Oprørs mænd til Jidsnaafættelsen i Rom.

anstaltedes i Antiochia en Samtale mellem Keiseren og Ignatius, en Discipel af Evangelisten Johannes og Forstander eller Biskop for den i samme By værende christelige Menighed. Der fortælles nemlig, at da Keiseren, opblæst af Seiren over Echterne, ³⁵⁾ fik ifinde at tvinge de Christne til Lydighed, begav Ignatius, i Medfør af sit Embede, sig hen til ham, for, om muligt, at forebygge den paatænkte Fremgangsmaade. Da nu Ignatius talede paa en ophøiet Maade om Christi Værdighed og med Foragt om de hedenske Guder, blev Keiseren saa forbitret, at han bed, man skulde sende Ignatius til Rom, for der at kastes for de vilde Dyr. Dette skete, og nu udgik en Forsølgelse saavel over den antiocheniske som andre christelige Menigheder. ³⁶⁾ Men uagtet forskellige Pinstler vilde de Christne dog ei give Slip paa deres Tro, og bevægede ved den Standhaftighed, som blise i Dødens Stund udviste, lode mange Hedninger sig optage i det christelige Samfund. Statholderen i Palæstina Librian fandt sig derfor forandret til, i sin Beretning til Keiseren at fraraade ham denne voldsomme Fremfærd, og yttre, at det ei kunde nytte, han vedblev at forfølge de saakaldte Galilæere, der ikke ophorte med at styrte sig frivilligen i Døden: „non cessant ad eadem se patefacere.“ Endelig skal Trajan, trættet ved de Christnes Standhaftighed og underrettet

³⁵⁾ Den græske Beretning om Ignatii Martyrdød Cap. 3 og følgende Capp.

³⁶⁾ I blandt Martyrerne under denne Keiser nævnes ogsaa den berømte romerske Biskop Clemens, der, efter Beretningen om hans Martyrdød, først blev forviist til Chersones, og siden, da han der ved sine Prædikener omvendte Mange, paa Trajans Befaling kastet i Havet. I Polycarps Brev til Philipp. Cap. 9 og Beretn. om Ignat. Martyrdød Cap. 26 nævnes ved Siden af Ignatius: Rufus og Zosimus som underkastede de samme Vilkaar.

om det Heltemod, Ignatus udviste i Dødens Stund, samt bragt til Kundskab om, at de over hele Riget adspredte Christne ei foretog sig noget Slet eller Lovstridigt, men udmærkede sig ved et stille, fromt Levnet, ikke blot have angret, hvad han havde gjort, men tillige forordnet, ²⁷⁾ at de Christne vel maatte opsoges og gjøres bekjendte for Alle, men ei dræbes; dog maatte de ei erholde Værdigheder eller Ærighedsposster; men, om endog et for de Christne saa gunstigt Edict har bestaaet paa den Tid, ²⁸⁾ da kunde det dog kun lidet gavne de Christne, thi de gamle Edicter bleve derved ei ophævede, og det beroede nærmest paa Statholderne, om de i paakommende Tilfælde vilde hjemle deres Fremgangsmaade mod de Christne, ved enten at be-
raabe sig paa disse eller andre, ei indbyrdes overcensstem-
mende Edicter. Et mærkværdigt Bidrag til Kundskab om den paa Trajans Tid herskende Anskuelse af det christne Religionspartie og Fremgangsmaaden mod samme, haves i den yngre Plinius Brev til Keiseren, og dennes Svar paa bemeldte Brev. Plinius blev Statholder i Bithynien i Lilleasien A. 110. Hans bekjendte Skrivelse til Keiseren, nærmest i det Nicmeed, at forespørge sig angaaende den Fremgangsmaade, han havde at iagttage med Hensyn til de Christne, findes i den 10de Bogs 97de Brev. Han tilstaaer heri, at han aldrig før har været tilstede ved rets-
lige Undersøgelser angaaende dette Religionspartie; spørger dernæst: om der skal tages Hensyn til Alderen: om de Unge skulle straffes lige med de Gamle: om de skulle straf-
fes, blot fordi de bære Christennavnet, eller kun, naar de havde begaaet Forbrydelser: om der skal forundes dem Tid

²⁷⁾ Beretn. om Ignat. Martyrdød Cap. 27.

²⁸⁾ Dets Tilværelse antydes nemlig meget ubestemt ved de Ord:
ἐκδοῦναι λέγεται.

til Anger. Han fortæller derpaa sin hidtil brugte Fremgangsmåade: Efterat han gjentagne Gange med tilseiet Trudsel af Straf havde spurgt de Anklagede, om de vare Christne, og erholdt gjentagne bekræftende Svar derpaa, lod han dem straffe for deres ubeielige Haardnakkenhed („inflexibilis obstinatio“); dem iblandt disse, som vare romerske Borgere, havde han besluttet at sende til Rom. Efter en ham opgiven Fortegnelse havde han ladet Nogle føre for sig, men da de nægtede, nogensinde at have været Christne, og iagttog det, man fordrede af romerske Borgere, havde han ladet dem ustraffede gaae bort. Han havde imidlertid, fortæller han endvidere, faaet at vide af de Grafaldne, at de Christne kom sammen paa bestemte Dage, sang Hymner til Ære for Christus, hvem de dyrkede som en Gud, og ved Eed forpligtede hverandre til, hverken at begaae Tyveri eller Røveri eller Utugt, eiheller at beholde betroet Guds; derpaa havde de for Skik at gaae bort og nyde et uskyldigt Maaltid. I samme Brev omtales desuden de af Keiseren forbudte Sammenkomster, rimeligviis af politisk Tendens, et Forbud, der ogsaa kunde anvendes paa de Christnes religiøse Sammenkomster, saameget mere som disse, af Frygt for Hedningerne, holdtes om Natten; han tilføier, at han af tvende Slavinder havde søgt ved Pinsler at erholde Bekræftelse paa Ungivelsernes Sandhed, men da han kun havde fundet en umaadelig Overtro hos dette Religionspartie, tyede han nu i sin Raadvildhed til Keiseren, for at spørge om hans Villie i denne Sag. Keiserens Svar lod saaledes: „At ingen almindelige Bestemmelser lode sig i denne Henseende fastsætte: De Christne skulde ikke opsøges, men, hvis de førtes frem og overbevistes, skulde de straffes; endvidere: Nægter Nogen, at han er en Christen, og i Gjærningen viser det, da skal han, naar han angreer sit foregaaende Liv,

erholde Tilgivelse.“ Rimeligviis har Keisereu ved dette Svar segt at virke baade ved Mildhed og Strengthed, efterdi Plinii Brev lod ham formode, at dennes Fremgangsmaade havde bevæget Mange til Grafald. At imidlertid et saa tvetydigt Edict maatte hyppigt give Anledning til Tilfredsstillelse af privat Hævn, er let at indsee, for ei at tale om den indvortes Modsigelse, der ligger i bemeldte Svar, hvilken allerede Tertullian ³⁹⁾ har bemærket ved følgende Ord: „Keiseren forbyder at opsøge dem som uskyldige, og befaler dog, at de skulle straffes som skyldige. Dersom han fordømmer dem, hvorfor opsøger han dem da ikke; dersom han ikke opsøger dem, hvorfor fritjender han dem da ikke? . . . Den Christne fortjener altsaa Straf, ikke fordi han er skyldig, men fordi han, der ikke skulde opsøges, blev funden.“ Løvrigt kan man af denne keiserlige Bestemmelse see, at Keiseren har ønsket at sætte Grændser for dette Forsølgelsesraseri, som han maaskee selv ved egen Fremgangsmaade til en vis Tid havde givet for megen Næring, og det kan derfor heller ikke betvivles, naar man desuden tager Hensyn til Keiserens Tænkemaade, at de Christnes borgerlige Tilstand har for det meste været taalelig god under denne Keisers Regjering. Efterat have ordnet Sagerne i Asien, vendte Trajan tilbage, men var ei saa lykkelig at naae sit Hjem. I Cilicien endte han A. 117 sit daadfulde Liv.

Ved hans Død besteg Hadrian den romerske Throne. Strax ved sin Regjerings Tiltrædelse foretog han sig en Fodreise gennem sit store Riges forskjellige Provindsler. Da han i Grækenland lod sig indvie i de elensfulde Mystier, troede man heri at see et Tegn paa hans gunstige Sindelag imod den gamle Statsreligion, og Pøblen tillod

³⁹⁾ cfr. Liber apolog. Cap. 2.

sig da atter paa flere Steder Forsølgelser mod de Christne, ved hvilken Keilighed Quadratus og Aristides fremkom med deres Forsvarsskrifter (Apologier) for Christiendommen. Om Keiseren har gjort sig bekendt med disse Apologier, og om de have havt nogen Indflydelse paa ham, eller ei, vides ikke; men efter Skribenternes Beretning ⁴⁰⁾ skal han have sendt en for de Christne meget gunstig Skrivelse til Minucius Fundanus, en Statholder i Lilleasien, hvis Formand, Serenius Granianus, havde forespurgt sig hos Keiseren angaaende den Fremgangsmaade, han havde at iagttage med Hensyn til de Christne. Indholdet af bemeldte Skrivelse er, at, da Keiseren ønskede, at enhver Undersaat i det romerske Rige skulde nyde borgerlig Fred, maatte man ei laane Ore til egemyttige Anklagere, ligesom det og var hans Villie, at Ungen skulde straffes fordi han var Christen, men kun, naar samme havde udviist et lovsfridigt Forhold. Men just formedelsf sin Tvetydighed kunde denne Skrivelse ei være til synderlig Nytte for de Christne, thi de Ord: „lovsfridigt Forhold“ kunde paa de Tider modtage forskjellige Udtydninger, og det beroede altsaa paa Dommeren selv, hverledes han vilde fortolke dem. Man har imidlertid af denne Skrivelse villet udlede for meget, og vel nærmest paa Grund af den tillagt Hadrian en særdeles Forkjærlighed for Christiendommen, og sagt, at han har havt ifinde, at ville optage Kristus blandt de romerske Guder. Men man har misforstaaet Keiserens Bevæggrund, og søgt denne i en vis Forkjærlighed, istedetfor at udlede dens Udspring af hans naturlige Følelse for Ret og Billighed. At Hadrian derimod har været fuldkommen ligegyldig, hvad Christiendommen angaaer, sees bedst af en Skrivelse fra ham til Consulen Servianus fra Keiserens sidste Regjeringsaar. Deri forekomme de Ord: „De, som dyrke Ce-

⁴⁰⁾ cfr. Slutningen af Justin. Martyrs større Apologie.

rapis ere Christne, og de, som kalde sig Christi Biskopper, ere Scrapis hengivne.“ Han sammenligner altsaa de christne Præster med de ægyptiske Gjæglere, som han paa sine Reiser havde lært at kjende, og det neppe fra nogen fordeelig Side; saa stor Ubekjendtskab til, eller suarere, Foragt for Christendommen er tilstrækkelig til at gjendrive den nys antydede Mening om Keiserens gunstige Sindelag mod det christelige Religionspartie. Af Hadrian havde nu de Christne formedelt hans Retfærdighedsfølelse vel Intet at befrygte, men ligesom den hedenske Almue paa flere Steder i det romerske Rige egenmægtigen tillode sig Forsølgelser mod de christelige Menigheder under denne Keiseres Regjering, saaledes maatte ogsaa de palæstinensiske Christne paa samme Tid lide mange Mishandlinger, ikke af Hedningerne, men af de oprørske Jøder. Den hos Jøderne efter deres Stats Tilintetgjørelse ved Vespasian og Titus stedse gjærende Lyst til Uafhængighed frembragte nemlig idelige Oprør, hvis nærmeste Følger kun vare en meer og meer stigende Elendighed. Paa denne Keiseres Tid stillede Jøden Barchocha sig i Spidsen for sine oprørske Landsmænd. Da nu de Christne ei vilde deeltage i Oprøret,⁴¹⁾ deels fordi det stred mod deres religiøse Grundsætninger,⁴²⁾ deels fordi Klogskab bød dem, som et undertrykt Partie, at afholde sig fra hvilkensomhelst Deeltagelse i et Foretagende, hvis Daarlighed de let maatte kunne indsee, bleve de dræbte under udsøgte Pindler. Oprøret fik en sørgelig Ende: Jøderne bleve aldeles slagne, Jerusalem sloifet, og, for at ikke Opholdet paa det Sted, hvor Wyen havde staaet, for Fremtiden skulde blive farligt, bleve Jøderne befalede at ned-

⁴¹⁾ Justinus Martyr siger i sin store Apologie Cap. 31, at de ei, som man forlangte, vilde fornægte og haane Kristus.

⁴²⁾ 1 Petr. 2, 13; 1 Timothy. 2, 2; Tit. 3, 1.

sætte sig i den af Hadrian i Nærheden anlagte Stad: *Aelia Capitolina*. Paa Grund af et svækket Helbred blev Hadrian i sine sidste Regjeringsaar mistænksom og grusom; det feiler da heller ikke, at de sørgelige Virkninger af hans Lune ogsaa maatte yttre sig paa de Christnes udvortes Tilstand.

Med hans Død, A. 138, blev Antoninus Pius, der allerede som Hadrians adopterede Son havde udøvet en gavnlig Indflydelse paa denne i hans sidste Regjeringsaar, ophøiet til Keiserværdigheden. Da adskillige Landeplager og Ulykker, f. Ex. Dyrtid og Ildbrande, indtraf i Begyndelsen af hans Regjeringstid, hvilke de hedenske Præster tilskrev Gudernes Vrede, fordi Romerne vilde taale, at Døvtro og falsk Religion, navnlig Christendommen, udbredtes i Riget, begyndte paa mange Steder en ny Forsølgelse mod de Christne. Som mild og fredelskende Regent maatte Antoninus ikke kunne billige den hedenske Pøbels vilkaarlige Fremfærd, og, om endog Justini Martyrs til Keiseren indgivne Forsvarsskrift (den store Apologie), maa skee fra A. 139 eller 140, ei har kunnet bevirke en Forandring i de Christnes Tilstand i det Hele taget, udstedte Antoninus dog nogle Skrivelser til adskillige græske Byer, for at forskaffe alle sine Undersaatter borgerlig Fred. Over hele sit store Rige var denne Keiser almindeligen elsket, og allerede tidlig var han kommen i Besiddelse af denne Værdst, da han, som Hadrians Medregent, havde vidst at tilintetgjøre mange af dennes grusomme Befalinger; men just fordi det Onde fremtræder i Livet med stærke Farver som noget Usædvanligt eller Naturskræddigt, og altsaa opvækker langt større Opmærksomhed end det Gode, som enten skjules i Hjertet, eller udøves i Stillehed, eller fremtræder uden Larm, har Historien kun optegnet Lidet om denne fredelskende, med Titlen Pius (den Fromme) hædrede Regent.

Ved hans Død, A. 161, blev Marcus Aurelius Antoninus, med Tilnavnet Philosophus, romersk Keiser. Et Tilnavn havde han faaet af sin Hengivenhed til den stoiske Philosophie. Stoikerne, hvis Stræben gik ud paa, ved kold og rolig Overveielse at komme til den størst mulige Klarhed i Begreber, og for philosophiske Raisonnements tilfidesatte aldeles Hjertets Følelser, kunde ei finde Behag i den christne Lære, der har til Hensigt at befordre Sjæls- evnernes harmoniske Udvikling, og altsaa at virke baade paa Forstanden og Følelsen. At see Døden imøde med streng Rolighed, som en uundgaaelig fysisk Nødvendighed, og hengive sig til samme, naar Dødstimen var der, med Værdighed og Haandhævelse af sin Selvstændighed, dette ansaaes for fornuftigt, thi det kunde nu ei være anderledes, men at søge Døden som et Gode, og med Begjærlighed stræbe efter det Uvisse, det kunde ei falde nogen Stoiker ind, thi den Begeistring, der bragte de ældre Christne til at opoffre Livet, maatte være fremmed for det Menneske, der ved en eensidig Udvikling af Forstanden ei kjendte Følelsens prædominerende Herredømme. For Stoikerne var Døden en Kamp, den menneskelige Selvstændighed havde at bestaae med den fysiske Nødvendighed; for den Christne en ønskværdig Skjæbne, der aabnede Udgang til det Bedre; hiin, der i de Christnes Beredvillighed til, ja Begjærlighed efter fysisk Tilintetgjørelse ei kunde see andet, end en paa vigtige Slutninger og falske Begreber grundet Fremgangs- maade, maatte altsaa betragte samme som Sværmeri, den Fasthed, hvormed de vægrede sig ved at iagttage Keiserens, deres Læres Aand ofte modstridende, Befalinger, som en oprorsk Lænkemaade, den Standhaftighed, hvormed de af- sloge blot ved en enkelt Uttring eller Handling at redde deres Liv, som en taabelig Gjenstridighed. Af denne skarpe Modfætning mellem Christendommen og Stoicismen sees

let, at Keiseren, som Stoiker, ei kunde være Christendommen gunstig, og der behøvedes altsaa kun en udbortes Anledning eller Tilskyndelse, for at faae ham til at optræde som de Christnes farligste Fjende. Sligt udeblev ei heller: Keiserens Medregent L. Verus var udsendt mod Partherne, den romerske Hær gjorde store Fremfærd og erobrede flere vigtige Byer, men bragte Pesten med sig tilbage A. 167, der nu udbredte sig med rivende Hurtighed over det romerske Riges europæiske Lande; Jordstjælv og Oversvømmelse hjemfogte andre Egne, og en almindelig Dystand udbredte sig i Provindserne fra Gallien til det sorte Hav. De hedske Præster vare nu strax ved Haanden, og skjede, som sædvanligt, Skylden for disse Elendigheder paa Christendommens Udbredelse. De foregaaende Keisere havde af Mangel paa noiere Bekjendtskab til Christendommen og dens Bekjenderes Wandel enten seet igjennem Fingre med Pøblens vilkaarlige Fremfærd mod disse, eller endog paa-budt Forfølgelser, forlede af Wagnasselse eller drevne af Egennytte og Blodtørst; de maatte altsaa let kunne omstemmes, da de ei handlede efter Overbeviisning, hvilket ogsaa Historien viser at have været Tilfældet; anderledes var det derimod med Mc. Aurelius, hos hvem baade religiøs Overbeviisning og politiske Hensyn maatte samvirke til at vedligeholde de eengang tagne strenge Forholdsregler. Vel kunde Trajans forhen omtalte tvetydige Edict blive i den Grad farligt for de Christne, at ingen nye Forfølgelsesedict behøvede at udstedes, idet det nemlig alene berodde paa Statholderne og Folket, om det skulde bevirke de Christnes Undergang eller ikke, dog synes det af den sardiske Biskop Melitios Apologie, at et nyt Edict blev udstedt af Mc. Aurelius i en mere positiv Form. Forfølgelsen begyndte først i Lilleasien, og traf fornemmelig den smyrnensiske Menighed, hvis værdige Biskop Polycarp, en Discipel

af Evangelisten Johannes, maatte paa Waalet lide Martyrdøden A. 167. Af den Beretning om hans Død, der er skreven af Forstanderne for Menigheden i Smyrna, seer man, at Etatholderen først segte ved allehaande Dvertalelsesmidler at bevæge de Christne til Frasald, inden Forsølgelsen skulde begynde, men forgjæves, og at de Christne med Glæde gif Deden imøde; ikkun Een, Qvintus, omtales som frasalden, af Frygt for Pinslerne. De Forsvarsskrifter, som foruden Melito, Miltiades, Apollinaris og Athenagoras, den bekjendte Justinus Martyr (den mindre Apologie A. 161 eller 162) havde indsendt til Keiseren, havde ingen Forandring kunnet bewirke i hans religieuse Tænkesmaade. Iblandt Martyrerne i det romerske Rige under denne Keiser nævnes: Papias, Chiliazmens bekjendte Forsægter, Bisp i Hierapolis, Sagaris, Bisp i Laodicea, Thraseas, Bisp i Eumenia, Dionysius, Bisp i Corinth, Urbanus, Bisp i Rom og Diaconen Heron, der af Nogle nævnes som Ignatii Efterfølger paa Bispestolen i Antiochia. ⁴³⁾ Justinus Martyr omtaler i Begyndelsen af sin mindre Apologie to Martyrer i Rom: Ptolomæus, anklaget af den Rones Mand, han havde underviist i Christendommen, og Lucius, der misbilligede Dommerens (Urbici)

⁴³⁾ Andre nævne Martyren Babylas, hvis Been tilligemed Lænkene siden bleve opgravne paa Juliani Apostataes Befaling, for at give Plads for et hedensk Tempel, som Ignatii Estermand. Denne Meningsforskjel maa vel enten forklæres deraf, at Navnene episcopus og presbyter i de ældste Tider brugtes islang, eller og deraf, at der kunde være flere episcopi i een Menighed, cfr. Pauli Brev til Philipp. I Cap. I B.: *ὅν ἐπισκόπους v. συνεπισκόπους*; ja stundom valgte en episcopus sig selv Medhjælper: Petrus, Linus og Cletus vare, efter Nogle, samtidige episcopi i Rom; ligesom og, efter Nogle's Beretning, Clemens og Anencletus samtidige episcopi i ny nævnte Menighed. I den antiochenste Menighed nævnes Ignatius og Euodius som samtidige episcopi.

Fremgangsmaade; og i Beretningen om bemeldte Justini Martyrdød nævnes, foruden ham selv, 5 Martyrer: Chariton, Euelpistus, Hierax, Peon og Liberianus. I Beretningen om Polycarps Martyrdød omtales Martyren Germanicus, hvis Heltmod i at gaae Døden imøde og Iver i at styrke de Andre opvakte Hedningernes største Beundring. Da Folkeraferiet var kjolnet i Lilleasien, vendte Forfølgelsen sig mod Westen, naaede de gallicanske Christne, og rasede værst i de tvende blomstrende Menigheder: Lugdunum (Lyon) og Vienna (Wienne). Efterat adskillige Forfølgelser og Mishandlinger mod de Christne havde bebudet Uveiret, brød det endelig løs A. 177. For at give sin Fremfærd noget Skin af Retfærdighed, fik man paa begge Steder ved Trudsel adskillige Slaver til at anklage deres christne Herrer for at have begaaet de Laster, som den hedske Almue udspredte om de Christne (Justini Martyrs Erklæring desangaaende er omtalt i det Foregaaende). Mange førtes nu for Domstolene, og, da de hverken vilde forlade deres Tro, eller bekjende sig skyldige i de dem paadigtede Misgjerninger, anvendtes paa dem de samme Straffe, som paa de Christne i Lilleasien. Nu blev Forfølgelsen almindelig, og traf Alle uden Undtagelse og uden Hensyn til Alder eller Kjøn. En Beretning om disse sorgelige Optrin høves i et Brev, der, efter Hieronymi og Eusebii Vidnesbyrd, blev sendt fra de i Lugdunum fængslede Martyrer med Trensus, den Tid Præbyster i samme Menighed, til den romerske Biskop Eleuthernus. Bispen i Lugdunum, den 90-aarige Pothinus, blev kastet i Fængsel og omkom der af Hunger, hvorpaa den nysnævnte Trensus valgtes af Menigheden til den Af dødes Eftermand. Ved forskjellige Mishandlinger søgte man at tvinge de Christne til at bekjende, ei at de vare Christne, men at de virkeligen gjorde sig skyldige i de dem paadigtede Laster.

Forgjæves vare imidlertid baade Trudsler og Pindler anvendte; Fængslerne vare opfyldte i den Grad, at de ei kunde rumme flere, og Statholderen saae sig derfor nødt til, at indgaae med Forespørgsel til Keiseren om, hvorledes han videre havde at forholde sig. Svaret lod: at de som vilde forlade deres Tro skulde frigives; de Øvrige straffes paa Livet. Men de Fængne foretrak Troen for Livet, afviste heltemodigen det gjorte Tilbud, og bleve nu, ifølge denne keiserlige Befaling, deels henrettede, deels kastede for vilde Dyr. Eigene bleve kastede i den forbiflydende Rhone, og de tilbageblevne Christne maatte altsaa her opgive det Ønske, at kunne opsamle og hæderligen begrave de dem dyrebare Levninger af Martyrerne. ⁴⁴⁾ Dog jo hæftigere Raseriet havde været, desto snarere maatte det og, ifølge Zingenes Natur, lægge sig, og ved Marci Aurelii Død, A. 180, fik de Christne Ro under hans svage og uduelige Søn og Eftermand Commodus. Som Grund til Mc. Aurelii mildere Fremgangsmaade mod de Christne i hans sidste Regjeringsaar har man anført den bekjendte Begivenhed med *legio fulminatrix*. I Keiserens idelige Krige mod de germaniske Stammer, især mod Marcomanerne, kom hans

⁴⁴⁾ Paa en mindre voldsom, men næsten ligesaa farlig Maade gif nogle Skribenter paa denne Keisers Tid frem mod de Christne. Idet de nemlig urigtigt opfattede Christendommen, søgte de at gjøre dens Bekjendere til Gjenstand for Spot eller Ringeaagt, hvoraf en ubillig og lovløs Fremgangsmaade maatte, tidlig eller sildig, blive den nødvendige Følge. Lucian spotter dem i sin Bog: de morte Peregrini, endskjøndt hans Bespottelse dog forfeiler sit Maal, thi denne Peregrinus Proteus, hvem han fremstiller som den største Daare, var før sin Død udstødt af det christne Samfund (See E. M. Wieland om Peregrinus i hans: Peregrin's geheime Geschichte in Gesprächen in Elysiun.) Celsus skrev paa samme Tid en saakaldet *ἀληθῆς λόγος* mod de Christne (Origenes har i 8 Bøger *contra Celsum* søgt at gjendrive ham).

Hær engang ved Byen Gran i Panonien (Ungarn) i stor Forlegenhed af Mangel paa Vand, N. 174. Den tolvte Legion, der for største Delen skal have bestaaet af Christne, fortælles nu, ved sin Bøn til Gud at have bevirket, at en Tordenregn pludselig styrtede ned. Romerne seirede, og af Taknemmelighed gav Keiseren denne Legion Navnet fulminatrix s. fulminea, og paabød Forfølgelsernes Ophør. Men om Marsfagerne til denne uventede Regn var man uenig selv i den romerske Armee, idet mange af Soldaterne mente, man kunde takke Jupiter derfor, som paa Keiserens Bøn skulde have ladet sig bevæge til at sende Romerne denne Hjælp i Nøden; den tolvte Legion havde desuden allerede fra August's Tid ført det Tilnavn: fulminatrix. ⁴⁵⁾ Men hvorledes det end forholder sig, har denne Begivenhed dog ei havt mindste Indflydelse paa Keiserens Sindstemning mod de Christne, thi, som Historien viser, de nysnævnte grusomme Forfølgelser i Gallien, der skete ei blot med Keiserens Tilladelse, men efter hans egen udtryffelige Befaling, toge først deres Begyndelse i det 3die Aar efter denne Begivenhed.

II.

Marsfager til denne de Christnes ovenfor beskrevne udvortes Tilstand i det angivne Tidsrum.

Historien leverer igjennem et Tidsrum af et Par Secler kun et sørgeligt Billede af den christelige Menigheds borgerlige Vilkaar. Medens den jødiske Religions Bøksendere nøde, i Medheld af Lovene, Religionsfrihed i det romerske

⁴⁵⁾ Slige hæderlige Tilnavne vare ikke usædvanlige i den romerske Armee: man havde saaledes legio adjutrix, legio victrix og fl., for at adskille disse fra andre Legioner, der ogsaa muligens kunde have faaet Navnet: den 1ste, 2den, 3die o. s. v.

Riges forskjellige Provindsler, forfulgtes derimod den i visse Henseender med Mosaismen noie forbundne Christendom, om hvis Bekjendere man meente, at de, skjøndt faldne fra en saa gammel Religion, som den jødiske, dog søgte at liste sig ind under Skin af at være Jøder. Megen Modgang maatte Christendommen opleve, inden dens Udøvelse blev tilladt af Staten, ¹⁾ og endda var dens Bekjendere endnu en Tidlang efter denne Tilladelse udsatte for mange Uretfærdigheder og Mishandlinger. Endskjøndt nu den christelige Religion allerede i sin Barndom maatte føle mægtige Fjenders voldsomme Fremfærd, kunde det dog ei lykkes dem at kvæle de Spirer, der siden saa frodigt skulle fremvøxe, thi for Enighed og Samdrægtighed, den Dyd, uden hvilken selv de største Samfund ei ville kunne bestaae, var der allerede fra Apostlenes Tid foraget ved passende Foranstaltninger. ²⁾ Hvad nu Aarsagerne til sliq en voldsom Fremfærd angaaer, da lærer man samme bedst at kjende af de samtidige Profanskribenters og de christelige Apologeters Skrifter. De vigtigste af disse vare følgende:

Det forhen omtalte Had, hvormed de Christne forfulgtes af Jøderne. Ei blot i Palæstina havde de Leilighed til at tilfredsstille dette, men selv i fjerne Egne, i hvilke de nærmest for Handelens Skyld havde nedsat sig, virkede de snart ved Vagvaskelse, snart ved aabenbar Vold til de Christnes Forfølgelse. ³⁾ For at ophidsse Hedningerne, fremstillede de de Christne som Majestætsforbrydere og tilboeliggelige til Oprør, ⁴⁾ som saadanne, der ei ville erkjende Kei-

¹⁾ Dette skete ved et Decret af Keiser Gallienus A. 259.

²⁾ cfr. Ap. Gj. Cap. 2, 42—3, 1 og Cap. 11, 29; see desuden Justinus Martyrs større Apologie Cap. 67.

³⁾ cfr. Ap. Gj. 13, 45. 50; 14, 2; 17, 5. 13.

⁴⁾ cfr. Ap. Gj. 17, 7.

seren for deres Herre, men udgave en Jesus for deres Konge. Altfor sandselige Begreber om den forventede Messias og, som en Følge heraf, Stuffedes Forventninger ved Jesu Komme til Verden, de Angreb, som Jesus gjentagne Gange gjorde paa indgroede Fordomme, altsaa og baade middelbar og umiddelbar paa deres Anseelse, der vare Folkets Veiledere og Styrevere, den Hestighed, hvormed disse Angreb skete, baade af Jesus selv, og efter hans Vortgang af Lærens Forkyndere, Frygt for i hedenske Stater at miste for Christendommens Skyld egne Goder, ja selv Christendommens universelle Tendentz, der traadte i Opposition til Fodernes Nationalstolthed og ugunstige Sindelag mod andre Nationer, maatte frembringe baade hos de jødiske Præster og Skriftkloge og hos den af dem ledede uvidende og fanatiske Almue en sjændelig Stemning mod de Christne. Ligesom de jødiske Præster ved Christendommens Fremtrædelse mistede i Anseelse og Indtægter, saaledes begyndte og efterhaanden de hedenske Præster at harnes over den Formindskelse i Anseelse og Indtægter, som tydelig nok viste sig ved Christendommens Udbredelse. Just paa den Tid, da Jesus fremtraadte, var den hedenske Religion i almindelig Miscredit hos Romerne; Augurerne bleve af de Kloogere ansete som Bedragere, der kun for Fordelens Skyld haode valgt denne Næringsvæi, og den offentlige Gudsbønfælselse som en blot Statsmaskine, der burde taales, for at holde Folkemassen i Lomme; den simplere Mand saae paa Offringerne med Ligegyldighed; Religionen besad ei nogen indvortes Kraft til at bortfjerne denne Kulde, og, hvad der var af stor Vigtighed, de hedenske Præster vare ei Folkets Lærere, og kunde altsaa ei virke paa den offentlige Mening, men kun Offerpræster og Mystagoger; Religionen manglede saaledes Organer gjennem hvilke den kunde tale til Gemytterne. Da nu Mange efterhaanden antog en, Forstand

og Hjerte mere tiltalende Religion, foraarstagede dette naturligviis et betydeligt Tab i Præsternes Indtægter, thi Tempplerne stode tomme, og Offerdyrene fandt færre Kjøbere. Dette af Egennytte opvakte Had maatte da nødvendigviis falde paa dem, der vare den nærmeste Aarsag til Tabet, og de søgte nu, og vidste tillige, at ophidse Almuen mod de Christne, som Bekjendere af en for Statens og de Enkeltes Vel farlig Religion: Forlangte man ved Varsler Underretning om det Tilkommende, erklærede Præsterne, at disse ei kunde erholdes, da Guderne vare forbittede over Romernes Rigeegydighed med Hensyn til den nye Dvertroes Udbredelse; udbrøde forskjellige Landeplager: Krige, smitsomme Sygdomme, Jordskælv, Ildbrande o. s. v., fremstillede Præsterne disse som Straffe fra Guderne for de hyppige Forsald fra den gamle Religion. Men ei blot Præsterne tabte i deres Indtægter ved den christelige Menigheds Tilvært, ogsaa paa forskjellige Næringsveie indvirkede denne Omstændighed ufordeeltigt. Mange Haandværkere vare nemlig paa forskjellige Maader beskæftigede med Arbeide for Tempplerne, og allerede tidligen foraarstagede det pecuniaire Tab, disse lode ved Christendommens Udbredelse, alvorlige Optrin. I Ap. Gj. 19 Cap. nævnes en Guldsmed i Ephesus, Demetrius, der havde en betydelig Indtægt ved Forfærdigelsen af smaa Solvtempler i Lighed med det berømte Diana Tempel i Ephesus; disse bleve solgte til den fra fjerne Stæder ved Festerne tilstrømmende Mængde, hvoraf vel de Fleste maaske kun eengang i deres hele Levetid fik Leilighed til at besøge dette verdensberømte Tempel, og den overtroiske Fromhed forskaffede ham en rigelig Udsætning. Denne maatte formindstes ved Saamanges Overgang til Christendommen, og for dette Tab søgte han nu at sætte Grændser, ved at opvække en Tumult mod Paulus under dennes Ophold i Ephesus. Endvidere søgte man, snart af

Ubekjendtskab til Christendommens Aand og dens Institutioner, snart af Dudskaab, at fremstille Læren selv og dens Bekjendere som farlige for Statens Rolighed: Man sagde, at de ventede en Konge, der skulde grundfæste et nyt Rige paa Ruinerne af det romerske, ⁵⁾ hvilket maatte bestyrkes derved, at Mange af de Christne læste med Begjerlighed i de sibyllinske Bøger, hvis Læsning var forbudt af Regjeringen, fordi der i disse fandtes Spaadomme om Romerriget's Fald; ⁶⁾ man oversaae, at de Christne i Almindelighed udmærkede sig som gode Borgere, og vidste ikke, eller vilde ikke vide, at Christendommen just opfordrer sine Bekjendere til at vise Lydighed mod den verdslige Øvrighed, ligesom de og kun dunkelt have fattet Betydningen af det christelige Dogma om Herrens Gjenkomst, hvilket de første Christne rigtignok selv tildeels misforstode, idet de ventede, at denne efter kort Tids Forløb paa en sandselig Maade vilde indtræffe. At Christendommen skulde have en politisk Lendents, maatte desuden bestyrkes hos Hedningerne ved de Christnes hyppige Sammenkomster, — man erindre Plinii ovenfor omtalte Brev til Trajan, — der af Frygt for hine holdtes ved Mattetid. Hertil kom, at de Christne af religiøse Marsager troede at burde afholde sig fra mange borgerlige Syssler og fra Deeltagelse i de Ting, som i en Hednings Dine maatte anses for aldeles uskyldige: de vilde ikke modtage Embeder, ikke gjøre Krigstjeneste; de jndfandt sig ikke ved de hedenske Fester, med hvilke flere Laster vare forbundne; de vare ikke Tilskuere ved de grusomme Gladiatorspil og Dyrekampe, og deeltog ikke i de offentlige Skuespil. Det var da ei forunderligt, om det kunde synes Hedningerne, som om Christendommen begunstigede Ulydighed mod Øvrigheden; de vidste ikke, at Chri-

⁵⁾ cfr. Justini Martyrs større Apologie Cap. 11.

⁶⁾ cfr. samme Bog Cap. 41.

stendommen kun fordrer en betinget Lydighed mod denne; ⁷⁾ men paa den anden Side kan det vist heller ikke nægtes, at mange Christne ved Haardnakkethed og udtalt Foragt for alle hedenste Institutioner (Tacit. odium generis humani) stundom have misforstaaet hiint Bud om den betingede Lydighed, hvis rigtige Anvendelse i Livets mangehaande udviklede Tilfælde meget beroer paa klare Begreber og en reen Villie. Den idelige Kamp mod udbortes Fjender havde vistnok den gode Virkning, at de Christne styrkedes i Troen, men kunde ogsaa letteligen danne hos dem, der ei vare besjælede af Christendommens Aand, en denne Aand just lige modsat Tænkemaade, nemlig Foragt for og Had til deres Forfølgere, der maatte lægge sig for Dagen ved en hovmodig og trodsig Opførsel. Endvidere beskylde man de Christne for Gudsfor nægtelse. Justinus Martyr omtaler dette, og angiver tvende Aarsager til denne Beskyldning: a) at de Christne ei vilde antage Hedningernes Guder, og b) at de ei brugte at ofre Blod, Viin og Kvæggelse. ⁸⁾ Denne forunderlige Beskyldning havde altsaa sin Grund deri, at den uvidende Almue, der pleier at sætte Religionen i Sagttagelse af visse Ceremonier, forargedes over, at de Christne hverken havde Templer, eller Dracler, eller andet deslige. Af denne Beskyldning for Atheisme maatte nu umiddelbar flyde en anden, den nemlig, at de Christne skulde være ryggestøse Mennesker, der i deres Sammenkomster tillode sig afskyelige Forbrydelser, f. Ex. at de begik Blodskam, at de slagtede Børn og spiste dem. ⁹⁾ Rimeligviis har Ubekjendtskab til den hellige Nadveres Væsen, og Indsiiftelsesordene (at æde Christi Legeme og drikke hans

⁷⁾ Ap. Gj. 4, 19; 5, 29.

⁸⁾ Den større Apologie Capp. 6 og 13.

⁹⁾ cfr. Justinus Martyrs større Apologie Cap. 26.

Blod) nærmest foranlediget dette saa stærkt udbredte Rygte, ligesom ogsaa Meningen om deres Elethed maatte bestyrkes ved den dem paadigtede Gldspaasættelse i Rom under Nero (Sveton. *superstitio malefica.*) Endelig besyldte man dem for Dvertro og Affindighed, fordi de tilbade et korsfæstet Menneske. ¹⁰⁾ Ved alle disse Besyldninger søgte den hedenske Almue at ophidse hverandre indbyrdes, understøttedes heri beredvilligen af Føderne og de hedenske Præster, og brugte alle disse Omstændigheder som Paaskud for deres teilesløse Fremfærd. Disse Besyldninger bleve vel og tildeels troede af Øvrigheden, thi det Ubekjendtskab til Christiendommen, som selv de meest oplyste Skribenter og retfærdigste Statholdere, f. Ex. Tacitus, Svetonius og Plinius lægge for Dagen, taler herfor. Slette Statholdere gave med Glæde saadanne Besyldninger Gehor, der aabnede dem Leilighed til upaastalte at berige sig med de til Døden eller Landsforviisning Demtes Gods; de bedre tænkende søgte ved Dvertaler, eller, naar disse ei hjalp, ved en streng Fremgangsmaade at bringe de for Domstolen ferte Christne til at udføre visse Handlinger, der skulde bevise deres Bedhængen ved Hedenskabet og Affky for Christiendommen: de skulde deeltage i Alt, hvad der vedkom Dsfring til Guderne, kalde Keiseren Herre, sværge ved Keiserens Skytssaand, kalde de Christne Ugudelige, tale ilde om Kristus, kaste sig til Jorden for Guderne, og udlevere deres hellige Bøger til at brændes. ¹¹⁾ Naar de havde gjort Noget af dette, erholdt de af Øvrigheden et Sikkerhedsbrev, og vare nu betryggede mod grusom Medfart. Men kun yderst sjældent opnaaedes Hensigten; den Standhaftighed, hvormed de Christne vægrede sig ved Trusald, der blev udlagt som Trods, den Glæde, hvormed de gif Døden imøde,

¹⁰⁾ cfr. samme Apologie Cap. 13.

¹¹⁾ Beretn. om Polycarp's Martyrdom Capp. 8 og 12.

der betragtedes som strafværdig Daarftab, maatte, feet fra en faadan Synspunct, opvække baade Dommernes Indignation og Pobelen's Raseri. Det beroede imidlertid meeft paa Statholdernes Tænkemaade, om de Chriftnes ftulde nyde Fred eller ei, thi Keiferne pleiede ingen Forfølgelsesedictet at udfæde, før de først havde gjort fig bekendte med disfes Indberetninger, ligesom det og beroede paa Statholderne, om de gamle Edictet ftulde gjøres gjældende eller ei. — Men ftulde nu de Chriftnes have været ganfte ufkyldige med Hensyn til den grufomme Behandling, der vederføes dem, og ftulde de alle have lidt blot for Chriftnes Navns Bekjendelses Skyld? Dette kan ei paaftaaes med Rette, naar man betænkter, hvor stor Forffjel der er paa de menneftelige Characterer, hvorledes den ædlere menneftelige Natur træder ftærkere frem hos den Ene, end hos den Anden, og hvorledes endelig det, fom virker heldbringende og forædelende paa den Ene, virker ffadelig og ftundom fordærvelig paa den Anden. Saaledes maatte det og være med Chriftendommen og dens Bekjendere: Ligefom den hos Nogle fremkaldte en ædel Ejelstyrke, bevirkede den Etivfind hos Andre; ligesom den af Nogle opfattedes i fin Reenhed, blandedes den med overtroiffe Begreber hos Andre; ligesom Nogle ftæbte at opfatte dens aandelige Character, saaledes fegte Andre at finde i Chriftendommens Lære Medhold for faundseilige Begreber. Dens Frugter maatte altsaa vise fig faare forffjellige. Allerede i den apostoliffe Tid feer man, baade af Apofstolens (ifær Pauli) Breve, og af deres Disciples (den romerffe Clemens's og Ignatii), at alle Slags Uordener og forffjellige Laster havde taget Overhaand i flere Menigheder; Excommunicationen var ei nogen ufædvanlig Straf, selv Paulus faae fig nødt til at anvende den; ¹²⁾ de mange Trafald, der ffete, naar en

¹²⁾ cfr. 1 Cor. 5, 4, 5; 1 Tim. 1, 20.

grusom Regent efterfulgte den milde, lagde for Dagen, at mange vægte Christne vare optagne i Menigheden. Man har beraabt sig paa Apologeternes Vidnesbyrd, for at bevise, at den christne Menighed paa deres Tid var aldeles reen og ulastelig; men det var jo en Nødvendighed, at disse Mænd maatte fremstille Menigheden fra den bedste Side, udhæve det Gode og tie med det Onde; og dog siger selv Apologeten Justinus Martyr: ¹³⁾ „der gives maaskee nogle Christne, som ved et virkeligt slet Levnet give Anledning til, at man tillægger alle Christne Ugudelighed.“ Man kan vistnok som Resultat med Sikkerhed antage, at, hvad den christelige Menighed i Almindelighed angaaer, da var den i de første 2 Aarhundreder saa reen og ulastelig, som noget jordisk Samfund af dette Omfang kunde være. Mænd, dannede ved Apostilenes egen Underviisning, virkede i Epistelen for de største Menigheder; fra dem udgik atter Disciple, besjælede af samme Aand, og saaledes maatte den apostoliske Simpeltid og Strengthed forplante sig gjennem flere Generationer. Strængt holdt man over Eædernes Reenhed, thi som en undertrykt Sect maatte det især være de Christne magtpaaliggende, ei selv at give Hædningerne Grund til slet Dm tale, eller at bestyrke de af Tjenderne udsprede farlige Rygter, ¹⁴⁾ og, som samvirkende med andre Menneffer, havde Pluraliteten vist ikke forglemt den pauliniske Lære: ei blot at være retskafne, men og at stræbe efter et godt Dmdømme. ¹⁵⁾ Paa Lidelser maatte Menigheden være forberedt; Tugen kunde ved sin Optagelse i denne vente jordiske Fordele, Liv og Belsfærd maatte man derimod villigen hengive som Dffre for Christi Navns Beskjendelse, og det er saaledes indlysende, at man, naar man

¹³⁾ Den større Apologie Capp. 4 og 16.

¹⁴⁾ cfr. 1 Thess. 4, 12; 1 Petr. 2, 12.

¹⁵⁾ Rom. 12, 17; 2 Cor. 8, 21; Philipp. 4, 8.

tænker paa det christne Samsfund paa hine Lider, maa hermed forbinde Begrebet om en religiøs Forening, hvori Troen, styrket ved Lidelser, viste sig i Almindelighed frugtbar i gode Gjæringer.

III.

De Christnes practiske Anskuelse i det angivne Tidrum af de ovenfor beskrevne udbortes Vilkaar.

Μὴ γάρ τις ἐμῶν πασχέτω ὡς φονεὺς, ἢ κλέπτης, ἢ κακοποιός, ἢ ὡς ἀλλοτριοεπίσκοπός. εἰ δὲ ὡς χρεῖανός, μὴ αἰσχυνέσθω· δοξάζεται δὲ τὸν Θεὸν ἐν τῷ μέρει τούτῳ.
1 Petr. 4, 15. 16.

De Christne, der i Trængselsens Dage mistede Livet for deres Troes Skyld, kaldtes med Navnet: Martyrer (*μαρτυρες*). Dette Ord, der betyder et Vidne, forekommer i det nye Testament deels ene, deels i Forbindelse med andre Ord. I Joh. Ab. 1, 5 og 3, 14 kaldes selv Jesus *μαρτυς*, og vel nærmest fordi han selv var den første, der ved sin Lidelse og Død gav et Vidnesbyrd om sin Læres Guddommelighed; i Ebr. 12, 1 bruges *μαρτυρες* om alle de fromme Føder, der ingenstunde kunde bevæges til at give Slip paa deres religiøse Tro. Overført paa Christi Religions Forkyndere forekommer dette Ord i følgende Forbindelser: Ap. Gj. 1, 22: *μαρτυρα της αναστάσεως* ο: Opstandelsens Vidne; thi, da Opstandelsen fra de Døde er et særdeles vigtigt Beviis for Christi Person's Guddommelighed, vil det: „at vidne om hans Opstandelse,“ altsaa sige det samme, som at forkynde den Christus, der ved tydelige Beviser lagde for Dagen, at han var en guddommelig Person; Ap. Gj. 5, 32: *μ. των ἡματων τπτων* ο: B. til disse Ting; thi *ἡμα* er her, som oftere = *ἡμῶν*, der snart oversættes ved: et Ord, snart

ved: en Ting; Ap. Gj. 26, 16: *μ. ὡν εἶδες* ο: B. til hvad Du saae; uden Forbindelse, f. Ex. i Ap. Gj. 3, 15 og fl. St.; i almindelig Betydning, som Vidne imod Nogen, i Matth. Ev. 18, 16; 26, 60 (*ψευδομάρτυρες*); Ap. Gj. 7, 58; 2 Cor. 13, 1 og fl. St. Hele den Lære, de foredroge, kaldes i Ap. Gj. 4, 33: *μαρτύριον τῆς ἀναστάσεως*, i Joh. Ev. 21, 24 og Joh. Ab. 6, 9 *μαρτυρία*; den almindelige Betydning af *μαρτυρία*: et hvilket som helst Vidnesbyrd, forekommer i Joh. Ev. 8, 17. Verbet *μαρτυρεῖν* betyder i Skriften: at bekræfte en Tings Sandhed baade ved Ord og Gjerning, f. Ex. i Joh. Ev. 4, 41 og 8, 18, og hvori tillige ligger det Vibegreb, at forkynde samme lydeligt og offentligt, og bruges navnlig om Forkyndelsen af Christi høiere Person og Lære, altsaa det samme, som det i Skriften meget hyppige *κηρύσσειν*. Ved Døden at aflægge Beviis paa sin Dverbeviisning om den christelige Læres Sandhed, kaldes i Skriften (naar mau undtager hine fornævnte Steder: Ebr. 12, 1; Joh. Ab. 1, 5; 3, 14): *θανάτω δοκάζειν τὸν θεόν* Joh. Ev. 21, 19. Forskjellig fra denne Brug i Skriften af Ordet *μαρτυρεῖν* er altsaa den senere kirkelige Brug af dette Ord, idet nemlig Kirkesædrene her ved pleie at betegne de Christne, som med deres Blod beseglede deres Tro, medens derimod de, som slap med Tabet af Eiendom, eller med Banære, eller Landsforviisning, eller legemlige Mishandlinger, kaldtes Confessorer. Dog blev denne Forskjel imellem disse tvende Ord ikke noie iagttaget, da de nemlig, selv hos den samme Skribent, stundom bruges islæng.

Allerede tidlig begyndte man at vise saadanne Mænd og Qvinder, der frivillig opoffrede Liv og Blod for Christi Navns Bekjendelses Skyld, en udmærket Afgøelse, og selv i Skrifter fra de tvende første christelige Aarhundreder træffer man paa Steder, der vise, at Martyrdøden allerede da

af Mange ansaaes for en misundelsekærdig Ekjæbne. Dog maa man vistnok, hvor slige stærke Ytringer forekomme, see hen til Skribentens Personlighed og andre særegne Omstændigheder, naar man vil slutte fra det Enkelte til det Hele, ligesom man og bør skjæle mellem den, af særdeles forskjellig tænkende Mennesker sammensatte, christelige Almues og de meer oplyste Kirkelæreres Mening. I Epidusen for de Sidste staae i det 1ste Aarhundrede Clemens, Biskop i Rom (maaſkee den i Br. til Philipp. 4, 3 omtalte Pauli *ομοεργος*) og Martyr under Trajan, og i det 2det Aarhundrede Polycarp, Biskop i Smyrna, Evangelisten Johannis Discipel og Martyr under Marcus Aurelius. Hverken i de tvende Breve til Corinthierne, som tillægges den Første, eller i Brevet til Philippenserne, der er forfattet af den Sidste, findes nogen tydelig Ytring om en særdeles Urefrygt, man skyldte Martyrerne, og det uagtet disse Mænd skreve i en stor Trængsels Tid. Begge disse saa ansete Lærere holde sig blot til Indsjiærpelsen af en dydig Vandel, nævner visse Dyder, som de Christne især burde lægge Vind paa i Forsølgelsens Dage, anbefaler de forudgangue Christne og Apostle som Mønstre paa disse Dyder, uden hverken at yttre nogen Længsel efter Martyrdøden, eller anprise samme som nogen særdeles Lykke. Den samme christelige Aand, fjern fra al Døvertro, gaaer igjen- nem den bekjendte Justini Martyrs Apologier. I sit større Forsvarsskrift Cap. 11 siger han: „Deels fordi Døden er unndgaaelig, deels fordi de Christne ei sætte deres Haab til det nærværende Liv, bekymre de sig ikke om Døden.“ Heller ikke nævner han Martyrdøden som Culminationspunctet for den christelige Guldkommenhed. I sit mindre Forsvarsskrift siger han nemlig i 1ste Cap.: „De Dydige, der have fort et christeligt Levnet, komme i Samfund med Gud, og nyde en uforstyrret Salighed,“ og ligesaa i 4de Cap.: „Gud

finder Behag i dem, der efterligne hans Egenheder, men Mishag i dem, der gjøre det Onde enten i Ord eller Gjerninger,“ i det 11te Cap.: „Vi modtage Døden med Taknemmelighed,“ — nemlig som Overgang til det Bedre, — „thi vi ere nødte til at underkaste os den physiske Nødvendighed.“ Justin synes altsaa paa disse citerede Steder, talende i alle Christnes Navn, at have fremstillet ei blot sin egen, men og alle oplyste Christnes Mening i dette Stykke paa hans Tid, den nemlig, at kun den rene og hellige Wandel, der er et Udtryk af Troen, kan gjøre Mennesket velbehageligt for Gud, men at Hovedsummen af christelig Fuldkommenhed ei bør søges i en enkelt Handling, i frivillig Underkastelse af en fysisk Nødvendighed. En ganske anden Aand characteriserer de Breve til Smyrnerne, til Polycarp, Epheserne, Magnesiernes, Philadelphierne, Trallianerne og Romerne, vi endnu have under den forhen omtalte antiochenste Bisp Ignatii Navn. Den Omstændighed især, at sildigere kirkelige Institutioner omtales i samme, have Manges anseet som et Beviis mod disse Breves Aulhentie. Forfatteren glæder sig paa en sværmeriff, fra den apostoliske Tidalders Simpelhed saa afvigende, Maade over den ham ventende Martyrdød. Eine Lænker kalder han *πνευματικὴ μαρτυρία*, med hvilke han ønsker at opstaae; ¹⁾ ei sjeldent træffer man paa Steder som følgende: „Den, der er nær ved Sværdet, er nær ved Gud; den, der er hos Dyrene, er hos Gud. Vlot i Jesu Navn o. s. v.“ ²⁾ fremdeles: „at offres til Gud, medens Altaret er beredt,“ ³⁾ o. s. fl. St. I den Beretning om Polycarps Martyrdød, der siges at

¹⁾ Br. til Ephes. 11te Cap. I Polycarps Br. til Philipp. *διαδηματα*; i Const. Apost. 5te Bog 6te Cap. *τηλικαυτε επιτυχων σεραυα.*

²⁾ Br. til Smyrners. Cap. 1.

³⁾ Br. til Rom. Cap. 2.

være udgangen fra Frenæus, Polycarpus Discipel, Presbyter og siden Bisp i Lugdunum, siges Martyrerne ved deres Død: at løskjæbe sig i et Dieblik fra den evige Død, — at være et Gud velbehageligt Brændoffer, — ei længere at være Menneſter, men Engle, og ſ. fr., ligesom de og, ſaa-vel i dette, ſom i andre Skrifter fra hiin Tid, kaldes Chriſti Eſterlignere. 4) Da Kirkefædrene ſiden lærte, at Tro i en vis Betydning ei var tilſtrækkelig til Retfærdiggjørelſe, men at Gjæringer vare høiſt nødvendige, ſatte man i Spidsen for diſſe Martyrdøden; da man ſiden ansaae Daabshandlingen i og for ſig nødvendig til Salighed, gjorde man blot en Undtagelſe med Martyrerne, thi hos dem traadte Bloddaaben (ſaaledes kaldte man nemlig deres Død, beraabende ſig paa Marci Ev. 10, 38-39) iſtedetfor Vanddaaben. 5) Som en Folge heraf maatte altsaa Martyrerne allerede i hine Tider ſtaaе i fortrinlig Anſeelſe hos en ſtor Deel af de Chriſtne. I Const. Apost. 5te Bog 1ſte Cap. ſiges en Martyr at være *ἀδελφος τῶ κυρίου* og *εἰὸς τῶ ὑψίστου*. I ſamme Skrifts 6te B. 30te Cap. læſes følgende Opfordring, ſom ogſaa ſtrængt iagttoges: „Forſamler Eder paa Kirkegaardene, læſer op af de hellige Bøger, ſynger Hymner for de afdøde Martyrer, alle Hellige og Ederes Brødre, ſom ſove i Herren.“ 6) Man nød deſuden Nad-

4) cfr. 2 Cor. 4, 10.

5) cfr. Const. Apost. 5te Bog 6te Cap.: „For den uden Daab bortdøde Catechumen er Martyrdøden en *γρησιωτερον βαπτισμα*.“

6) At anføre flere Steder af det i viſſe Henſeender intereſſante Skrift: *Constitutiones Apostolicæ (διαταξεις αποστολικαι)*, der er meget riig paa Uttringer, Martyrerne og deres Hæder angaaende, ſkader ſig her ikke godt gjøre, da, ſom bekiendt, hverken Forfatteren til ſamme eller detſ Affattelſeſtid med nogen Biſhed kan beſtemmes. Det tillagdes rigtignok i ældre Tider Biſkop Clemens i Rom, men anſees, efter nyere Underſøgelſer, at have ſin Oprindelſe fra Midten af det 2det Aarhundrede, og endeel af ſamme endnu fra en ſildigere Tid.

veren paa deres Grave, og oplæste saamesteds Beretningen om deres Død. Slige Forsamlinger, der fandt Sted Martyrernes Dødsdage, hvilke man i uegentlig Forstand kaldte deres Fødselsdage (*τα γενέθλια* s. *γενεσιαι των μαρτυρων*), fordi de paa disse vare indgangne til et nyt og bedre Liv, anstilledes i de første Aarhundreder vel meest af den Grund, derved at hædre Martyrerne, styrkes i Standhaftighed ved at erindre sig deres Exempel og bede for deres Salighed; ⁷⁾ fra det 4de Aarhundrede derimod, for at blive deelagtige i Martyrernes Fortjeneste og erholde deres Forbøn. Med Omhyggelighed samlede man de tilbageblevne Levninger af Martyrernes Legemer, tillagde deres Been en overnaturlig Kraft, gjemte dem omhyggelig, og holdt dem i særdeles Ære. ⁸⁾ Stundom gif vel og mange af de første Christne for vidt i deres Ærefrygt for de meest berømte Martyrers Levninger: I Beretningen om Ignatii Martyrdød fortælles, at da Keiser Trajan frygtede for, at de antiochenfke Christne vilde bevise deres afdøde Bisp for megen Hæder, lod han ham føre fra Fængslet i Antiochia til Rom, for der at lide Døden. Men Trajan opnaaede ikke ganske sin Hensigt: Bispens Been, som Løverne ikke fortærede, bleve nemlig samlede af de romerske Christne, og sendte til Menigheden i Antiochien, hvor de begroves, og hvor man i lang Tid viste hans Grav de sædvanlige Æresbeviisninger. Ligesaa fortælles i Beretningen om Polycarps Død, at de Christne bestræbte sig for at komme i Forbindelse (*κοινωνησαι*) med hans hellige Legeme, ⁹⁾ og, skjøndt Forfatterne af samme Skrift, just i den Hensigt at gjendrive de Beskyld-

⁷⁾ cfr. Beretningen om Polycarps Martyrdød Cap. 18.

⁸⁾ cfr. samme Bog s. Cap. *τα τιμιωτερα λιθων πολυτελων οσα*, og Beretn. om Ignatii Martyrdød Cap. 24: *μετα λαμπρων των τροπαιων*.

⁹⁾ Cap. 17.

ninger, som de paaftaae hidrøre fra Christendommens Tjænder, udtrykkeligen gjøre Forskjel mellem den Urefrygt, man var Herren skyldig, og den Hæder, man viste Martyrerne, betjænde sig af de Udtryk: ¹⁰⁾ „vi elske (*αγαπώμεν*) kun Martyrerne,“ gives der dog Steder nok i hine den christelige Oldtids Skrifter, som vise, at den større Deel af de Christne har betragtet Martyrerne som Gjenstande for noget mere end blot Kjærlighed, med mindre man vilde, som vist ei kan billiges, antage alle did henhørende Steder for blot rhetoriske Floskler eller og sfulstige Udtryk, fremkaldte af Urefrygt og Begjæstring, uagtet det ei kan nægtes, at en saadan Betragtning maade undertiden lader sig retfærdiggjøre ved Bedømmelsen af flere Steder hos enkelte Kirkesfædre. Intet Under altsaa, at saamange Christne, især af Almueen, maatte med Begjærlighed søge en saa hårdelig Død, der beredte dem, efter den herskende Mening, en saameget større Lykkeligbed i det tilkommende Liv, og forskaffede dem blandt deres Brødre i Troen en uvisnelig Hædersfrands. I blind Tro styrtede de sig deres Forsølgere imøde, og, uagtet de, ved at iagttage blot et af hine forhen angivne keiserlige Bud, kunde forskaffe sig Sikkerhedsbeviis, eller, ifald deres Samvittighed ei tillod dem dette, redde sig ved Flugten, thi der blev i de allerfleste Tilfælde ansat en Termin, inden hvilken de havde at omvende sig, vilde de Glemte dog langt hellere lide de forsmædeligste Pinsler, ¹¹⁾ f. Ex. at hudflettes til det blodige Kjød, at kastes for Lovver eller vilde Hunde, at brændes, at lægges for Døden paa Pigge, eller lide den vanærende Død: Korsfæstelsen, eller bortføres i Mængde til Bjergværkerne, for der at

¹⁰⁾ Sammesteds.

¹¹⁾ cfr. iblandt andre: Pastor Hermæ Iste Bog 3die Biffon, Sgnat. Br. til Rom. Cap. 5 og Beretningen om Polycarps Martyrbed, Cap. 2.

trælle (metallici), end betjene sig af disse Udveie. Ja, man har endog Exempler paa, at de til Døden eller haarde Straffe dømte Christne med megen Inderlighed bade deres medlidende Brødre, ei at gjøre det allermindste Forsøg paa at befrie dem: Mange Christne gif nemlig frivilligen i Fængsel, for at udfrie Andre; Mange lode sig gjøre til Trælle, og anvendte de derfor erhøldte Penge til de Fængslede's Underholdning. ¹²⁾ Denne Frygt yttres Ignatius i Brevet til Romerne, ¹³⁾ idet han beder Menigheden om, „at den ei ved sin Kjærlighed (d. v. s. ved Forban eller Penge) vil skade ham;“ ligesom han og i samme Brev ¹⁴⁾ opfordrer de Christne til, „i Kjærlighed at danne Chor, og lovsynge Gud, fordi det har behaget ham, at lade Antiochiens Bisp hente fra Occidenten til Orienten, for der at lide Martyr døden.“ En saadan Ringeagt for sit jordiske Liv, dette vigtige relative Gode, der af Gud er os givet som den første Betingelse for al vor, baade nuværende og tilkommende, Virksomhed, og af hvis fornuftmæssige eller fornuftstridige Anvendelse det altsaa vil være afhængig, om vi have Grund, eller ikke, til at glæde os som tilkommende Borgere af Guds og Christi himmelske Rige, er ei overeensstemmende med Christi og Apostlenes rene Lære: At flye Farer, naar Pligt og høiere Hensyn ei byde os at gaae dem imøde, er ikke christelig Svaghed; at søge Farer, naar en fornuftig Overveielse maatte fraraade den Christne en saadan Ubefindighed, er ikke christeligt Mod. Det Daarlige og Ufornuftige i saamange Christnes Afsærd, med sværmerisk Glæde at styrte sig i Døden uden nogen høiere Modvendighed, misbilligedes endogsaa af de meer oplyste ro-

¹²⁾ cfr. Clem. Rom. 1ste Br. til Corinth. Cap 55.

¹³⁾ Cap. 1.

¹⁴⁾ Cap. 2.

merste Magthavere; den asiatiske Statholder Arrii Antonini bespottende Ord til saadanne Sværmere: „J Daarer, have J ei Strikker og Afgrunde nok, naar J endelig ville døe!“ ere bekjendte nok; og alle Christine tænkte langtfra ikke saaledes som hine, af renere Begreber gjennemtrængte, Forstandere for den smyrnensiske Menighed, der i Beretningen om deres Biskops Martyrdød angive som Kjendtegn paa den sande christelige Martyrdød: „at vie (som Polycarp), til Liden kommer;“ og, som Følge heraf, fordomme hin utidige Jver ved de Ord: ²⁵⁾ „Vi kunne ikke rose dem, der af sig selv løbe i Faren: Slikt læres ikke i Evangeliet.“ Den Anseelse, hvori Martyrerne stode, havde imidlertid baade sine gavnlige og skadelige Virkninger, thi ligesom den maatte styrke Modet hos mange sande Troende til at opoffre Liv og Belsærd for aandelige og evige Goder, saaledes maatte den og meget let kunne danne uværdige Efterlignere af lysende Mønstre; men den skadeligste Virkning af ovennævnte Anseelse var dog unægteligen den Skik, som allerede fandt Sted i Kirkens første Aarhundreder: at optage lapsi eller dem, der faldt fra i Fristelsens Tid, i Menigheden igjen, naar Saadanne kunde fremlægge Besviis for, at en Martyr eller Confessor, der betragtedes som den Hellig, hvori Christi Aand midlertidigen havde taget sit Sæde, igjen havde erkjendt dem som Brødre i Herren. Skikken var vistnok i sig selv fjøn, idet den bortgaaende Martyr i sit Livs sidste Dieblikke mindede Menigheden om, at nære Kjærlighedens Aand; men, da ei alle Martyrer vare ulastelige Mænd, da Bevæggrundene til at erkjende en Synder for sin Broder ikke altid vare de rene, da slikt Anerkjendelse, ifølge Tingens Natur, meget ofte maatte skee uden foregaaende Undersøgelse eller noiere Bekjendtskab,

²⁵⁾ Cap. 4.

maatte Kirketugten nødvendigviis forfalde. De farligste Følger af denne Skik, nemlig Schismaer i Menigheden, vil det 3die og 4de Aarhundredes kirkelige Historie bedst kunne vise. Dplyste Mænd og fornuftigttænkende Biskopper satte sig vel ofte imod en altfor hyppig Brug af denne Skik, hvis skadelige Virkninger maatte være stærkt ioinesaldende; men ligesaa lidet vare disse istand til at bevirke en Forandring i den herskende Mening, som Herakleon, en Discipel af Gnostikeren Valentin, omtrent i Midten af det andet Aarhundrede, og nogle Gnostikere, en Afart af Basilidianerne, formaaede, den første ved en reen christelig Indsigt, de sidste af særegne dogmatiske Grunde, at nedsætte det overdrevne Fortjenstlige i Martyrbøden, saameget mindre, som Tidsaanden fik ved Udgangen af det 2det Aarhundrede en kraftig Næring ved den sig paa samme Tid udbredende montanistiske Sect.

Ligesom man i det store Tidsrum, der i Historien benævnes ved Navnet Middelalderen, den mørke Epoche, hvori Christi og Apostlenes rene Lære maatte vige for egenyttige Mennekkepaaafund, og i hvilken Jomfru Marias, Engles og Helgenes Dyrkelse traadte istedetfor Guds og Christi Tilbedelse, — fordrede, at de, der indskreves i de Helliges Canon, enten selv i levende Live skulde have gjort Mirakler, eller bevirket saadanne efter Døden ved deres Reliquier, saaledes finder man allerede i hine fjerne Tider, hos de tvende første Aarhundreders simple Christne, en Tilboielighed til at tillægge de meest berømte Martyrer, eller idetmindste deres Been, en lignende Mirakelkraft: Om den bekjendte Polycarp fortælles i Beretningen om hans Død, at Luen stod i en Bue omkring Martyrens Legeme, uden at kunne fortære det, at en Duft som af Regelse og Virak slog de Tilstedeværende imøde, og at en Mængde Blod, der udstød af hans Legeme, da Boddelen havde stukket sit Spyd

i ham, slukkede Ilden. Saa stor Forstfjel, siges der nu, er der paa de Vantroer og de Udvalgte. Ligesaa fortælles om den romerske Biskop Clemens, at han ei blot, som før omtalt, gjengav Sifinnius, Keiser Nervas Ven, Brugten af Synet og Hørelsen, men og helbredte mange andre Syge, og bragte i sin Landsflygtigheds Tid en Rilde til at fremvælde af Jorden paa et Sted, hvor Folket hidtil havde manglet Vand. ¹⁶⁾ Endvidere fortælles om den samme Clemens, at, da han paa Keiser Trajans Befaling var kastet i Vandet med et Anker om Halsen, for at de Christne ei skulde finde hans Reliquier og dyrke ham som en Gud, faldt Vandet paa Folkets Bøn, og paa det Torre saae de da i et af Gud opført Marmortempel Clemens's Legeme med Ankeret ved Siden. At mange Martyrer ei kunde omkomme ved Waalet, da Ilden ei vilde røre dem, derom haves i Martyrologierne saamange Fortællinger.

Dog man vilde være uretfærdig mod de ældste Christne, naar man vilde antage, at Forsængelighed eller finere Eudaimonisme skulde have været Drivesjeddren til den Beredvillighed, hvormed de under Forfølgelserne gif Døden imøde; tvertimod maae Hovedbevæggrundene, idetmindste hos de af Christi sande Lære gjennemtrængte Troende, søges: i en levende Erkjendelse af den christelige Troes absolute og Livets kun relative Værd, en Erkjendelse, som Jesus og Apostlene baade ved Uttringer og Exempel søgte at bevirke i de Troendes Sind, i Overbeviisningen om Sjælens Udødelighed og den jordiske Levets korte Varighed i Sammenligning med den evige Lyksalighed, en Overbeviisning, der vistnok paa det kraftigste maatte opfordre ethvert ædelstænkende Menneske til practisk at ihukomme Apostlenes Ord i lignende Sæver: „Man bør adlyde Gud mere end Menneskene.“ ¹⁷⁾

¹⁶⁾ cfr. 1 Cor. 10, 4.

¹⁷⁾ Ap. Gj. 4, 19; 5, 29.

Da nu imidlertid en Gjærnings Værd alene beroer paa Sindelaget, hvoraf den udgaaer, og dette, ifølge sin Natur, maa være skjult for de Dødeliges Blik, sees altsaa, hvor umuligt det vil være at fælde nogen almindelig Dom over Martyrerne. Ligesom Forfølgelserne maatte tjene til at frembringe de gode Virkninger paa de Forfulgtes Sind, som de hellige Skribenter paa flere Steder ¹⁸⁾ have omtalt til Trost og Opmuntring for deres lidende Medbrødre, saaledes maatte disse Virkninger atter frembringe nye og indflydelsesrige paa den tænkende Hedning: Havde ei de christne Martyrer lagt en saa beundringsværdig Standhaftighed for Dagen i Dødens Stund, vilde neppe en Justinus Martyr, ¹⁹⁾ ifølge den Retning, Skolephilosophien paa den Tid havde taget, være bunden for Christendommen, og lignende Exempler paa Overgang til den christelige Menighed af samme Grund frembyder Historien i Overflodighed. Hvo erindrer ei her Tertullians ogsaa i denne Henseende saa sande Ord: *sangvis martyrum est semen ecclesiae!* Og, — lader det sig endog paavise, at megen Overtro i hine Tider havde klæbet sig fast ved mange af de rene-christelige Ideer, at Tidsaanden, der, os ubevidst, virker snart oplysende, snart formørkende, maatte i de tvende første christelige Aarhundreder af flere Aarsager, som det her ei er Stedet nærmere at berøre, virke saa ofte paa sidstnævnte Maade hos den af saa mange og saa saare forskjellige Individier sammensatte christelige Menighed, vilde det dog stedse være at ønske, at det religiøse Liv maatte til alle Tider røre sig med ligesaa megen Tyrighed, og Christendommens Kraft til at opløste, trøste og berolige stedse ud tale sig ligesaa stærkt, som hos hine Tiders begejstrede og i Farens Dage prøvede Christne.

¹⁸⁾ Rom. 5, 3. 4; Jac. 1, 2-4; 1 Petr. 1, 6. 7.

¹⁹⁾ cfr. den mindre Apologie Cap. 12.

Skole - Efterretninger.

Jeg sluttede i forrige Aar mine Skoleefterretninger med den Meddelelse, at den høie Direction for Universitetet og de lærde Skoler havde bevilget Oprettelsen af en 4de Klasse ved Kolding lærde Skole. Som en Følge af denne Udvidelse blev det befundet nødvendigt, endnu at antage en sjette Lærer til Underviisningens Bestridelse, og blev da under 30te Decbr. f. A. Hr. Cand. Theol. J. B. Jürgensen af Directionen ansat som Timelærer her ved Skolen, hvor han underviser i Tydsk og Fransk i 1ste og 2den Klasse, Latin i 1ste Klasse, Arithmetik i 1ste, 2den og 3die Klasse og Geometri i 2den Klasse. En anden Følge af denne Udvidelse var, at der maatte sørges for endnu et Læseværelse for den tilkomne Klasse, hvortil der foreløbigen var anvist et af de Værelser, som afgangne Overlærer Ploug havde beboet. Ved Tilbygning af 2 Fag mod Skolens søndre Gavl vilde et saadant Værelse have været at erholde. Men da dette mødte Vanskeligheder, der ikke lode sig overvinde, saa blev Sagen indtil videre stillet i Bero, og saaledes Beboelsesleiligheden for en gift Lærer inddraget. Denne Tilbygning vilde ogsaa have den ubehagelige Følge, at den for Fremtiden vilde vanskeliggjøre Udvidelsen af de øvrige Læseværelser, hvis en saadan engang skulde findes fornøden. At den var ønskelig, kan ikke omtvivles, da derved erholdtes en større Plads imellem Borde og Kathedre, og et friere Rum at bevæge sig i. Det i Vinter afbenyttede Værelse er imidlertid bleven ombyttet med 2 andre smaae, der ere blevne forenede til eet, og derved lidt større, end det forrige. To tilbageblevne Værelser har Hr. Jürgensen erholdt, for at have Tilsyn med Skolen.

Hvad Forandringer der ved 4de Classes Oprettelse er foregaaet ved Timernes Besættelse, vil kunne sees af følgende, af Directionen approberede Time-tabel, der for det næste Skoleaar vil blive omtrent den samme. Navnene Bjerregaard, Borgen, Bryndum, Bang, Jürgensen, Filstrup og Grønlund ere angivne med Bj., Bo., Br., Ba., J., F. og Gr.

Lektions-

for Kolding lærde Skole

	Mandag.	Tirsdag.	Onsdag.
8-9.	4. Religion <i>Ba.</i> 3. Græsk <i>Br.</i> 2. Naturhist. <i>Bo.</i> 1. Skrivning <i>P.</i>	Hebraisk <i>Bo.</i> Latin <i>Bj.</i> Græsk <i>Br.</i> Dansk <i>Ba.</i>	Religion <i>Ba.</i> Græsk <i>Br.</i> Latin <i>Gr.</i> Arithmetik <i>J.</i>
9-10.	4. Græsk <i>Bj.</i> 3. Lat. Stil <i>Gr.</i> 2. Historie <i>Br.</i> 1. Latin <i>J.</i>	Latin <i>Gr.</i> Historie <i>Br.</i> Latin <i>Bj.</i> Latin <i>J.</i>	Latin <i>Bj.</i> Latin <i>Gr.</i> Historie <i>Br.</i> Latin <i>J.</i>
10-11.	4. Lat. Stil <i>Bj.</i> 3. L. el. T. St. <i>Gr.</i> 2. Geografi <i>Br.</i> 1. Arithmetik <i>J.</i>	Tydske <i>Gr.</i> Græsk <i>Br.</i> Tydske <i>J.</i> Naturhistorie <i>Bo.</i>	Græsk <i>Bj.</i> Tydske <i>Gr.</i> Arithmetik <i>J.</i> Geografi <i>Br.</i>
11-12.	4. Lat. Stil <i>Bj.</i> 3. Hebraisk <i>Bo.</i> 2. ——— 1. ———	———— ———— Skrivning <i>F.</i> ————	———— ———— ———— Skrivning <i>F.</i>
2-3.	4. Historie <i>Br.</i> 3. Dansk <i>Ba.</i> 2. Lat. Stil <i>Bj.</i> 1. Latin <i>Gr.</i>	Historie <i>Br.</i> Latin <i>Gr.</i> Religion <i>Ba.</i> Tydske <i>J.</i>	Fransk <i>Ba.</i> Arithmetik <i>J.</i> Lat. Stil <i>Bj.</i> Historie <i>Br.</i>
3-4.	4. Geografi <i>Br.</i> 3. Fransk <i>Ba.</i> 2. Latin <i>Bj.</i> 1. Latin <i>J.</i>	Latin <i>Gr.</i> Lat. Stil <i>Bj.</i> Fransk <i>J.</i> Historie <i>Br.</i>	Historie <i>Br.</i> Latin <i>Bj.</i> Dansk <i>Ba.</i> Naturhist. <i>Bo.</i>
4-5.	4. Latin <i>Bj.</i> 3. Geografi <i>Br.</i> 2. Dansk <i>Ba.</i> 1. Fransk <i>J.</i>	Lat. Stil <i>Gr.</i> Latin <i>Bj.</i> Geometri <i>J.</i> Religion <i>Ba.</i>	Tydske <i>Gr.</i> Hebraisk <i>Bo.</i> Græsk <i>Br.</i> Religion <i>Ba.</i>
5-6.		Vexelviis 1 eller 4 Kl. Deklam. <i>Gr.</i>	

Tabel

fra 1ste April til 1ste October 1838.

Torsdag.		Fredag.		Løverdag.	
Hebraisk	<i>Bo.</i>	Religion	<i>Ba.</i>	Latin	<i>Gr.</i>
Latin	<i>Bj.</i>	Græsk	<i>Br.</i>	Lat. Stiil	<i>Bj.</i>
Græsk	<i>Br.</i>	---		Græsk	<i>Br.</i>
Skrivning	<i>F.</i>	Fransk	<i>J.</i>	Dansk	<i>Ba.</i>
Græsk	<i>Bj.</i>	Dansk	<i>Ba.</i>	Arithmetik	<i>Bo.</i>
Historie	<i>Br.</i>	Latin	<i>Gr.</i>	Historie	<i>Br.</i>
Skrivning	<i>F.</i>	Latin	<i>Bj.</i>	Latin	<i>Bj.</i>
Latin	<i>Gr.</i>	Arithmetik	<i>J.</i>	Latin	<i>Gr.</i>
Latin	<i>Gr.</i>	Latin	<i>Bj.</i>	Lat. Stiil	<i>Bj.</i>
Religion	<i>Ba.</i>	Tydsk	<i>Gr.</i>	Religion	<i>Ba.</i>
Tydsk	<i>J.</i>	Geografi	<i>Br.</i>	Arithmetik	<i>J.</i>
Geografi	<i>Br.</i>	Latin	<i>J.</i>	Geografi	<i>Br.</i>
Geometri	<i>Bo.</i>	Geometri	<i>Bo.</i>	Lat. Stiil	<i>Bj.</i>
Arithmetik	<i>J.</i>	Skrivning	<i>F.</i>	Geometri	<i>Bo.</i>
---		Historie	<i>Br.</i>	---	
---		---		---	
---		Historie	<i>Br.</i>	Græsk	<i>Bj.</i>
Dansk	<i>Ba.</i>	---		Fransk	<i>Ba.</i>
Latin	<i>Gr.</i>	Latin	<i>Gr.</i>	Geometri	<i>J.</i>
Arithmetik	<i>J.</i>	Tydsk	<i>J.</i>	Historie	<i>Br.</i>
Dansk	<i>Ba.</i>	Græsk	<i>Bj.</i>	Fransk	<i>Ba.</i>
Geometri	<i>Bo.</i>	Geografi	<i>Br.</i>		
Lat. Stiil	<i>Gr.</i>	Naturhistorie	<i>Bo.</i>		
Latin	<i>J.</i>	Latin	<i>J.</i>		
Arithmetik	<i>Bo.</i>	Geografi	<i>Br.</i>		
Latin	<i>Gr.</i>	Latin	<i>Bj.</i>		
Religion	<i>Ba.</i>	Fransk	<i>Ba.</i>		
---		---			
Vexelviis 2 eller					
3 Kl. Deklam. <i>Gr.</i>					

Desuden Instrumentalmusik 6 Timer ugentligt for enkelte Disciple under Organist Rasmussen, Sang 2 Timer ugentligt under Timelærer Filstrup, og Gymnastik 3 Gange ugentligt i 4 à 5 Timer fra Foraarets Begyndelse, under Adjunkt Bryndum, Alt efter den sædvanlige Skoletid.

Af denne Tabel vil kunne sees, at Underviisnings-timerne, foruden Gymnastik, Sang og Musik ere for 4de Klasse 38, 3die Kl. 37, 2den Kl. 35 og 1ste Kl. 33 Timer om Ugen, hvortil endnu kommer en halv Timmes Øvelse i Deklamation, som jeg indtil Videre har paataget mig, og at Fagene ere saaledes fordeelte imellem Skolens Lærere: Rektor har Latin i alle Klasser, Tydsk i 3die og 4de Klasse og Deklamation, i Alt 24 Timer; Overlærer Bjerregaard Græsk i 4de Klasse, og Latin i 2den, 3die og 4de Klasse, i Alt 25 Timer; Adjunkt Borgen Hebraisk og Geometri i 3die og 4de Klasse, Arithmetik i 4de Klasse og Naturhistorie i 1ste og 2den Klasse, i Alt 14 Timer; Adjunkt Bryndum Historie og Geografi i alle Klasser og Græsk i 2den og 3die Klasse, i Alt 30 Timer; Adjunkt Bang Religion og Dansk i alle Klasser og Fransk i 3die og 4de Klasse, i Alt 21 Timer; constitueret Lærer Jürgensen Tydsk og Fransk i 1ste og 2den Klasse, Latin i 1ste Klasse, Arithmetik i 1ste, 2den og 3die Klasse og Geometri i 2den Klasse, i Alt 25 Timer; og Timelærer Filstrup Skrivning 6 Timer og desuden Sang 2 Timer. Paa hvert Underviisningsfag anvendes følgende Timer:

4de Klasse.		3die Klasse.		2den Klasse.		1ste Klasse.	
Latin	12	Latin	12½	Latin	10	Latin	10
Græsk	5	Græsk	4	Græsk	4	Dansk	2
Hebraisk	2	Hebraisk	2	Dansk	2	Tydsk	2
Dansk	2	Dansk	2	Tydsk	2	Fransk	2
Tydsk	2	Tydsk	2½	Fransk	2	Naturhistorie	2
Fransk	2	Fransk	2	Naturhistorie	2	Religion	2
Religion	3	Religion	2	Religion	2	Historie	3
Historie	4	Historie	3	Historie	3	Geografi	3
Geografi	2	Geografi	2	Geografi	2	Arithmetik	4
Arithmetik	2	Arithmetik	2	Arithmetik	2	Skrivning	3
Geometri	2	Geometri	2	Geometri	2		
		Skrivning	1	Skrivning	2		
	38		37		35		33

Af Underviisningsgjenstande er tilkommen Sang, hvori der undervises 2 Timer ugentligt af Timelærer Filstrup og med Lære- og Læsebøger er ingen anden Forandring skeet, end at Langes græske Grammatik er bleven indført i 2den Klasse.

I de gamle Sprog er i dette Skoleaar bleven læst Følgende:

I 4de Klasse: Latin: Livius 1ste Bog fra Kap. 44 og 2den Bog, Ciceros Tale pro Ligario; Horatzes Oder 1ste og 2den Bog og Virgils Æneide 6te Bog 1-627 V. Græsk: Herodots Clio 143-216 Cap., Platons Apologia Socratis og Homers Iliade 1, 4 og 6 Bog. Hebraisk: Genesis 6-13 Cap. og 1 Discipel, der har udgjort överste Parti, hele Genesis.

I 3die Klasse: Latin: Ciceros Tale pro Roscio Amerino, Ciceros Cato major og de 13 förste Kapitler af Lælius, Sallusts Jugurtha Cap. 61-114; Ovidii Metamorphoses 3die Bog og 4de Bog V. 1-166. Græsk: I Blochs Læsebog: Æsopiske Fabler S. 77-84, Anekdoter og vittige Indfald S. 85-99 og Mythologi S. 107-119, samt Homers Iliade 1ste Bog. Hebraisk: Genesis Cap. 3-9.

I 2den Klasse: Latin: de förste 18 Levnetsbeskrivelser i Cornelius Nepos og af I. Cæsars Gallerkrig de förste 29 Kapitler af 1ste Bog. Græsk: I Blochs Læsebog har överste Parti læst Afsnittet om de aoriste Imperfecter i Passiv, Verbum paa μ , Defective Verba paa μ , Æsopiske Fabler 1-19, Anekdoter og Indfald 1-20 og af det mythologiske Afsnit S. 107-115, og nederste Parti i samme Bog det Meste fra Side 1 til 29.

I 1ste Klasse: Latin: överste Parti har i Blochs Elementarbog 1ste Cursus fra Passiverne og til Enden læst alle Stykkerne med Litr. A., og i 2det Cursus de Æsopiske Fabler og Narratiunculæ 1-40, samt hele den i Bogen værende Grammatik; og nederste Parti Stykkerne med A. fra Begyndelsen af Bogen og indtil Passivum incl., samt af Grammatiken i samme Bog S. 1-41.

Ved Skoleaarets Begyndelse i October 1837 var Discipelantallet her i Skolen 36. Til Universitetet dimitteres i Aar Ingen. I Aarets Løb ere 4 Disciple udgaaede, 3 for at vælge en anden Vei, og 1 for at dimitteres privat. Men efter Halvaarsexamen indkom atter 4 Disciple paa nederste Parti i 1ste Kl., der ingen Forstyrrelse foranledigede i Underviisningen, da vedkommende Lærere havde paataget sig, efterdi det var haabefulde Disciple, at give dem Extraunderviisning i Latinen, det eneste, hvori deres Indtrædelse kunde være til Hinder, og ved Sommerferiens Slutning havde de allerede indhentet de Övrige paa Partiet. Men med Smerte maa jeg tilføie, at just som jeg nedskriver dette, har den uböielige Död atter berövet os en af disse, Erik Möller Bruun, en Sön af Lieutenant og Postförer Bruun her i Byen. Allerede længe havde han havt et svagt Bryst, der vakte Bekymringer. Brystsygen gik over til Svindsot og til Blodstyrning, der endte hans Dage. Han var en flittig, god og elskelig Dreng. Ved sin stadige Flid og Lærelyst havde han allerede hævet sig til No. 2 blandt 10 Disciple paa nederste Parti, og vakte saaledes de bedste Forhaabninger om sig for Fremtiden.

Hans aabne Øie og hans venlige Blik i Forening med hans smukke Udvortes og beskedne Væsen, vandt ham Alles Hjerter. Han var sine Forældres Glæde, sine Læreres Yndling, og vilde med sine herlige Anlæg sikkert ogsaa engang være bleven en Prydelse for sit Fædreland. Men Dödens Orm gnavede paa Træets unge Rod, og det visnede og faldt, dog kun for atter at spire og grønnes paa et bedre Sted, og i en skjønnere Form at udvikles i Udödeligheds Land, hvor det Svage bliver stærkt, hvor Stilken bliver Stammen og Blomsten bliver Frugt. Med et deeltagende Hjerte og med smerteligt Savn sattes ham dette Minde af mig, til hvem hans Dannelse var betroet, og der elskede ham som en Fader.

De 35 Disciple, hvoraf Skolen for Øieblikket bestaer, ere saaledes fordeelte:

FJERDE KLASSE, a.

1. Ludvig Frederik Find, Søn af Pastor Find i Hjarup.

FJERDE KLASSE, b.

1. Hans Valgard Steingrim Finsen, Søn af Cancellisecretair, By- og Herredsfoged Finsen i Ringkjöbing.
2. Johan Henrik Lauritz Grönlund, Søn af Rektor Grönlund i Kolding.
3. Gerhard Christian Ploug, Søn af afdöde Overlærer Ploug i Kolding.
4. Henrik Carl Vilhelm Find, Broder til No. 1 i 4de Kl., a.
5. Johan Jacob Bruun, Søn af Postförer, Lieutenant Bruun i Kolding.

6. **Edvard Carl Vilhelm Ortmann**, Søn af Pastor Ortmann paa Langeland.
7. **Lauritz Andreas Wisbeck**, Søn af afdøde Postfører Wisbeck i Kolding.

TREDIE KLASSE.

1. **Peter Henrik Kastrup**, Søn af Landmaaler, Lieutenant Kastrup i Sjælland.
2. **Sören Hilmar Steindor Finsen**, Broder til No. 1 i 4de Kl., b.
3. **August Erik Frederik Carl Möller**, Søn af afdøde Marschandiser Möller i Kjöbenhavn.
4. **Christian Theodor Vaupell**, Søn af Major v. Vaupell i Kolding.
5. **Arild Frederik Ortmann**, Broder til No. 6 i 4de Klasse, b.
6. **Vilhelm Michael Christian Oxenböll**, Søn af Overauditeur, Herredsfoged Oxenböll i Kolding.
7. **Gustav Christian Orsin Bock**, Søn af afdøde Proprietair Bock paa Vissegaard ved Aalborg.
8. **Jens Hastrup**, Søn af Proprietair Hastrup i Bjert.

ANDEN KLASSE.

1. **Jens Peter Karmark Bruun**, Broder til No. 5 i 4de Kl., b.
2. **Carl Christian Howitz Grönlund**, Broder til No. 2 i 4de Kl., b.
3. **Oluf Thomas Emil Finsen**, Broder til No. 2 i 3die Klasse.
4. **Vilhelm August Theodor Ingversen**, Søn af afdøde Postfører Ingversen i Kolding.
5. **Carl Edvard Grandjean**, Søn af Overbetjent og Landmaaler Grandjean i Kolding.

6. Peter Toft, Søn af Skræderm. Toft i Kolding.
7. Vilhelm Lorentz Vaupell, Broder til No. 4 i 3die Klasse.
8. Christian Bröndlund Laurberg, Søn af Provst Laurberg i Balle.

FØRSTE KLASSE, a.

1. Frantz Gotthard Howitz Grönlund, Broder til No. 2 i 2den Klasse.
2. Frederik Find, Broder til No. 4 i 4de Kl., b.

FØRSTE KLASSE, b.

1. Niels Peter Petersen, Søn af Huuseier og Borger Petersen i Kolding.
2. Christian Daniel Liebumm, Søn af Blikkenslager Liebumm i Kolding.
3. Jörgen Andreas Johansen, Søn af Skriver og Veibetjent Johansen i Kolding.
4. Magnus Christian Lund Poulsen, Søn af afdøde Regimentsdyrlæge Poulsen.
5. Peder Knudsen Blichert, Søn af afdøde Consistorialassessor og Sognepræst Blichert i Kolding.
6. John Vaupell, Broder til No. 7 i 2den Kl.
7. Christian Ditlev Schwensen, Søn af Prokurator Schwensen i Kolding.
8. Peter Karberg Vaupell, Broder til No. 6.
9. Hans Sören Oluf Claudius Grooss, Søn af Jusitsraad og Toldinspecteur Grooss i Kolding.

Stipendier have i indeværende Skolenaar 2 Disciple oppebaaret, nemlig: G. C. Ploug og H. C. V. Find, hver 20 Rbd., Alt at oplægge. Fri Undervisning have følgende 16 Disciple havt: L. F. Find, J. H. L. Grönlund, J. J. Bruun, E. C. V. Ort-

mann, L. A. Wisbeck, P. H. Kastrup, A. E. F. C. Möller, C. T. Vaupell, V. A. Grandjean, J. P. K. Bruun, C. C. H. Grönlund, V. A. T. Ingversen, C. E. Grandjean, P. Toft, V. L. Vaupell og F. G. H. Grönlund. Underviisning for nedsat Betaling: C. D. Liebunm, P. K. Blichert og C. D. Schwensen, samt fra Juli Kvartal: N. P. Petersen, J. A. Johansen og M. C. L. Poulsen.

Skolebibliotheket har siden min sidste Anmeldelse, den 17 September 1836, foruden Programmer og Disputatser, havt følgende Tilvæxt:

1836.

- Brandes Forelæsninger over Naturlæren. 5te H. 1836.
 Homers Iliade, ved C. Wilster. 2den Decl. 1836.
 M. C. Arnholtz, Cronborg Slots og Fæstnings Historie. 1836.
 Clemens Romanus, Breve til Menigheden i Korinth, oversatte og oplyste af C. H. Muus. 1835.
 Polykarp, Brev til Philipenserne, ved Samme. 1836.
 Justinus Martyr, Apologier, ved Samme. 1836.
 Brevet til Diognetus, ved Samme. 1836.
 Maanedskrift for Litteratur. 12 Hefter, 1836.
 Seebode, Neue Jahrbücher für Philologie und Pädagogik. 12 Hefte, 1836.
 J. L. Rohmann, Historisk Fremstilling af Reformationens Indførelse i Danmark. 1836.
 F. C. Kraft, Deutsch-lateinisches Lexikon. 1820.
 C. H. Sintenis, Gradus ad Parnassum. 1816.
 J. H. Bremi, C. Svetonii Vitæ XII. Imperatorum. 1820.
 H. P. Selmer, Akademiske Tidender. 4de Bind 1ste H. 1836.
 Examenslister for 1836.

1837.

- Römische Prosaiker, in neuen Uebersetzungen, herausg. von Tafel, Osiander u. Schwab. 110-126. 1835-36.

- Griechische Prosaker, von denselben. 147-161. 1835-37.
- Ch. H. Kalkar, Exegetisk Haandbog til det gamle Testament. 1ste B., 3die H. 1836.
- F. C. Sibbern, Til Minde om Herlufsholms forrige Rektor Justitsraad og Prof. A. W. Brorson. 1836.
- Samme, Hvad det har at betyde at komme til Universitetet. 1836.
- H. Krøyer, Naturhistorisk Tidsskrift. 1-6 H. 1836-37.
- C. F. Ingerslev, Om vore lærde Skoler og Examen Artium. 1856.
- A. F. Smidt, Hof- og Statskalender for 1837. 4.
- R. K. Rask, Samlede Afhandlinger, udgivne af H. K. Rask. 1-2det Bind. 1834-36.
- Blandinger fra Sorøe. 8-9de Hefte. 1836-37.
- J. S. B. Suhr, Tausens Levnet, samt nogle Prædikener. 1836.
- Schouw og Eschricht, Afbildninger af Dyr og Planter. 3die Hefte. 1837.
- W. Scott, En Bedstefaders Fortællinger eller den nyere Skotlands Historie, oversat af L. H. Wiimh. 1ste D. 1837.
- J. H. Mansa: Kort over Danmark. 1-2det Blad. 1837.
- Statistisk Tabelværk. 1ste Hefte. 1835. tværfolio.
- Homers Odyssee, ved C. Wilster. 1-2 Bind. 1837.
- J. R. Hübertz, Bidrag til Skildring af Staden Aarhus. 1ste H. 1837.
- P. Hjørt, Tydsk Læsebog. 1835.
- J. G. Schneider, Griechisch-deutsches Wörterbuch, mit Supplementbande. 3te Aufl. 1819-21. 4.
- J. H. J. Köppen, Anmerkungen zum Homer. 6ter Band, v. J. C. H. Krause. 1810.
- Q. Horatius Flaccus, Stereotyp. 1800. 3 Exempl.
- T. Livii Opera. Vol. 1-2. cur. E. Möller. 1815-19.
- Ditto, Volumen 2dum.
- T. Livius's Romerske Historie, oversat af R. Möller. 2-7de Bind. 1801-18.
- Cornelius Nepos. cur. B. Thorlasius. 1811.
- Bion og Moschus, oversat af F. C. Gundelach. 1807.
- C. Molbech, Reise igjennem Tydskland, Frankrig, England og Italien i 1819 og 20. 1-3 Bind. 1821-22.
- Vedel Simonsen, Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder. 2 Delc. 1813.

- Stephani Thesaurus. Vol. III., Fasc. III-IV.
 Torchilli Badenii Roma Danica. cur. Torchillus
 Badenius, pronepos; samt Tillæg til Samme ved
 Samme. 1835-37.
 H. N. Clausen, Ved Immatriculationen af 151 akade-
 miske Borgere ved Kjöbenhavns Universitet den 23
 October 1837. 6 Exempl.
 C. G. Zumpt, Lateinische Grammatik. 8te Ausg. 1837.
 F. Schmalfeld, Lateinische Synonymik. 2te Aufl. 1836.
 Examenslister for 1837.
 M. R. Thaarup, Atlas antiquus. 1822.
 Th. Heinsius, Volkthümliches Wörterbuch der deut-
 schen Sprache. 4 Theile. 1818-22.
 J. Badens Latinsk-danske Lexikon. 1815.
 Sammes Dansk-latinske Lexikon. 1831.
 C. G. Zumpt, Aufgaben zum Uebersetzen aus dem Deut-
 schen ins Lateinische. 3te Aufl. 1825.
 A. v. Rode, Des P. Ovidius Naso Verwandlungen, über-
 setzt und mit Anmerkungen versehen. 1816.
 P. Virgilius Maros Æncide, oversat af S. Meisling.
 1824.
 K. L. Rahbeck, Lærebog i den danske Stil. 4de Opl.,
 besörget ved A. E. Boye. 1833.
 Maanedsskrift for Litteratur. 1837.
 Seebodes Neue Jahrbücher für Philologie und Pädago-
 gik. 1837.
 Kofocds Conversationslexikon.

1838.

- C. H. Kalkar, Exegetisk Haandbog til det gamle Testa-
 ment. 2det B., 1ste H. 1837. Sammes 2det H. 1838.
 H. Kroyer, Naturhistorisk Tidsskrift. 2det B. 1-3 Heft.
 1838.
 W. Scott, Den nyere Skotlands Historie. 2den D. 1838.
 R. K. Rask, Samlede Afhandlinger. 3die Deel. 1838.
 G. F. Ursin, Populært Foredrag over Astronomien. 1838.
 A. F. Smidt: Hof- og Statskalender for 1838. 4.
 Göthes Werke. 55 Bind. 1827-34.
 A. F. E. Langbein, Gedichte. 2 Bind. 1800.
 Kleine Geschichten für Kinder. 6 Bind. 1805.
 J. H. Campes Sämmtliche Kinder- und Jugendschriften.
 37 Bind. 1831-32.
 Ungdomsvennen ved Lundbye og Foersom. 3 Bind,
 1796-1800.

- Underholdninger for Børn og Børnevenner ved P. N.
 Nyegaard. 8 Dele i 2 Bind. 1788-90.
 W. Scotts Werke. 50 Bind. 1823-26.
 Oeuvres complètes de Florian. 8 Bind. 1826.
 Krugs Encyklopädie der Wissenschaften. 2 Dele i 1 B.
 1796-97,
 Linné, Systema Vegetabilium. cur. Römer et Schultes.
 8 Bind. 1817-29.
 H. P. Selmer, Universitetets Aarbog. 1837.
 Fogtmanns og Hurtigkarls Samling af Forordnin-
 ger o. s. v., 3die Udgave besørget af Kolderup-
 Rosenvinge. 1ste og 2den Deel, 1-2 Hefte. 1838.
 Karl v. Rottecks Allgemeine Geschichte. 2, 3, 4, 5,
 6, 9 Th. 8te Aufl. 1833. 6 Dele i 4 Bind.
 P. F. Suhms Danmarks Historie. 1-8, 10, 11te Deel.
 1782-1812. 4.
 J. Ewalds Skrifter. 2den og 4de Deel. 1782 og 1791.
 F. Münter, Den danske Reformationshistorie. 2 Dele.
 1802.
 C. H. Kalkar, Over nogle Taledede. 1828.
 C. Molbech, Dansk Haandordbog. 1813.
 Sammes Dansk Ordbog. 2 Dele. 1833.
 A. Ferguson, Geschichte des Fortgangs und Untergangs
 der Römischen Republik. 4 Dele. 1784-86.
 C. Molbechs Kong Erik Plogpennings Historie. 1821.
 Öhlenschlägers Tragödien. 8 Bind. 1831-35.
 Dansk Ugeskrift, redigeret af J. F. Schouw. 1-3die B.,
 indb. i 2 Bind. 1832-33. (forhen erholdt de følgende
 Dele.)
 B. S. Ingemann, Waldemar den Store og hans Mænd.
 1824.
 E. C. Brygmann, De kristelige Søn- og Festdages Hi-
 storie. 2 Dele i 1 Bind. 1819.
 H. P. Selmer, Akademiske Tidender. 4de B., 2det H.
 1838.
 Schouw og Eschricht, Afbildninger af Dyr og Plan-
 ter. 4de Hefte. 1838.
 E. C. Werlanff, Historiske Antegnelse til L. Holbergs
 Lystspil. 1ste Bind. 1838.
 Bibliothek for Oversættelser af latinske og græske Clas-
 sikere. 4de Hefte. Agricolas Levnet af Tacitus.
 (O. Worms efterladte Skrifter. 1ste Hefte.) 1838. 12.
 Stephani Thesaurus. Vol. IV., Fasc. 1.
 Et nyt Atlas paa 31 Blade. Imperialfolio.

Paa en Reise, som Directeuren for Gymnastiken, Prof. og Ridder Nachtigall foretog i Sommer ifølge Hs. Majestæts allerhöieste Befaling, for at undersøge Gymnastikens Tilstand ved de lærde Skoler i Danmark, var han i Kolding den 17 Juli d. A., og yttrede sin Tilfredshed med Disciplenes Fremgang saavel i Gymnastik, som i Svømning.

Kolding den 8 September 1838.

Grönlund.

Den offentlige Examen i Kolding lærde Skole tager sin Begyndelse Mandagen den 24 September 1838, og fortsættes i følgende Orden:

Mandag den 24 Septbr.

Formid. 4 Kl. Hist. Udarbeidelse; 3 Kl. (Bj.) og 2 Kl. (Gr.) Lat. Stül; 1 Kl. Dansk Stül.

Efterm. 1 Kl. Skriffl. Oversættelse af Latin, Bj.; 3 Kl. Dansk Stül.

Tirsdag den 25 Septbr.

Formid. 4 Kl. Lat. Stül, Gr.; 3 Kl. Tydsk Stül, J.; 2 Kl. Dansk Stül.

Efterm. 3 Kl. Skriffl. Oversættelse af Latin, Gr.

Onsdag den 26 Septbr.

Gjennemsees de skriftlige Arbeider.

Torsdag den 27 Septbr.

1ste Værelse.

2det Værelse.

Formid. Kl. 9. 4 Kl. Græsk.

2 Kl. Arithm. og Geometri.

Efterm. Kl. 3. 3 Kl. Hist. og Geogr. 1 Kl. Religion.

Fredag den 28 Septbr.

Formid. 4 Kl. Latin, Gr.

3 Kl. Fransk.

Efterm. 2 og 3 Kl. Tydsk.

Löverdag den 29 Septbr.

Formid. 4 Kl. Latin, Bj.

3 Kl. Arithm. og Geometri.

Efterm. 1 Kl. Historic og Geografi. 4 Kl. Tydsk Stül.

Mandag den 1 October.

Formid. 3 Kl. Religion.

2 Kl. Historic og Geografi.

Efterm. 1 Kl. Historic og Geografi. 1 Kl. Regning.

Tirsdag den 2 October.

Iste Værelse.	2det Værelse.
Formid. 4 Kl. Religion.	2 Kl. Latin, Gr.
Efterm. 3 Kl. Latin, Bj.	4 Kl. Mathematik.

Onsdag den 3 October.

Formid. 3 Kl. Hebraisk.	2 og 1 Kl. Fransk.
Efterm. 1 Kl. Latin, Gr.	

Torsdag den 4 October.

Formid. 3 Kl. Latin, Gr.	2 Kl. Religion.
Efterm. 4 Kl. Tydsk.	Kl. 4. 4 Kl. Hebraisk.

Fredag den 5 October.

Marked.

Löverdag den 6 October.

Formid. 3 Kl. Græsk.	4 Kl. Fransk.
Efterm. 2 Kl. Latin, Bj.	1 Kl. Naturhistorie og Tydsk.

Mandag den 8 October.

Formid. 2 Kl. Græsk.	3 og 4 Kl. Dansk.
Efterm. 1 Kl. Latin, J.	

Tirsdag den 9 October.

Formid. 2 og 1 Kl. Dansk.	Kl. 10. 2 Kl. Naturhistorie.
Efterm. Alle Klasser Gymnastik.	

Onsdagen den 10 October Kl. 9 holdes Censur af Lærerne; Onsdagen den 17 October Kl. 3 examineres de Nyanmeldte, og Torsdagen den 18 October Kl. 11 foretages Translocation med sædvanlig Høitidelighed.

Disciplenes Forældre og Værger, samt enhver Videnskabernes og Skolens Velynder indbydes her ved ærbødigt til efter Leilighed og Behag at beære den mundtlige Deel af denne Examen, saavel som ovennævnte Höitidelighed med deres Nærværelse.

